

บทที่ 2

แนวความคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่มีความสำคัญในระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบรัฐสภา ซึ่งมีนักรัฐศาสตร์หลายท่านที่ได้ให้คำจำกัดความของพรรคการเมืองเอาไว้¹

คำจำกัดความของเอ็ดมันด์ เบิร์ค (Edmund Burke) เอ็ดมันด์ เบิร์ค กล่าวว่า พรรคการเมืองประกอบด้วยคนกลุ่มหนึ่งซึ่งรวบรวมกันขึ้นมา โดยมีหลักการคล้ายคลึงกัน โดยมีจุดมุ่งหมายในการเสริมสร้างผลประโยชน์ของชาติ คำจำกัดความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึง "ความคิดเห็นร่วมกัน" ของกลุ่มบุคคลที่มีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาผลประโยชน์ของชาติ และส่วนรวมดังนั้นกลุ่มของบุคคลดังกล่าวจึงมีความต้องการที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลเพื่ออำนวยการปกครองตามแนวนโยบายของกลุ่มตน ซึ่งพวกเขาเห็นว่าจะเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติมากที่สุด

คำจำกัดความของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) พรรคการเมืองเป็นการรวมตัวกันเป็นสมาคม ภายในชุมชนการเมือง ซึ่งมีการเปิดรับสมาชิกอย่างเป็นทางการและทั่วไป โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะเข้าบริหารนโยบายสาธารณะ (ในกรณีที่พรรคการเมืองได้เป็นรัฐบาล) หรือเข้าไปควบคุมนโยบายสาธารณะ (ในกรณีที่พรรคการเมืองทำหน้าที่พรรคฝ่ายค้าน เพราะไม่สามารถเป็นรัฐบาลได้)

¹ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 5-12.

คำจำกัดความของแรนนี่และเคนดอลล์ (Ranny and Kendall) ออสติน แรนนี่ (Austin Ranny) และดับเบิลยู เคนดอลล์ (W. Kendall) ให้คำจำกัดความของพรรคการเมืองไว้ว่า พรรคการเมืองหมายถึง กลุ่มบุคคลหลายกลุ่มที่มีอิสระมารวมกันเพื่อคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งและหวังว่าจะได้รับชัยชนะ เพื่อที่จะเข้าไปควบคุมการดำเนินงานและนโยบายของรัฐบาล

จากความหมายนี้จะเห็นได้ว่า แรนนี่และเคนดอลล์เห็นถึงเจตนาของบุคคลที่เข้ามาเข้าร่วมเป็นกลุ่มทางการเมืองในลักษณะของพรรคการเมือง ในเรื่องการสมัครเข้ารับเลือกตั้งต่าง ๆ แม้ว่าจะมีใช้บุคคลที่ต้องการสมัครรับเลือกตั้งก็ตาม หากแต่เพียงมารวมกันเพื่อสนับสนุนสมาชิกคนอื่นเพื่อให้ชนะการเลือกตั้ง ก็ถือว่าเป็นพรรคการเมืองแล้ว ทั้งนี้เพราะว่าการชนะการเลือกตั้งย่อมหมายถึงการเข้าไปบริหาร หรือควบคุมนโยบายสาธารณะนั่นเองในกรณีที่พรรคการเมืองยังไม่มีโอกาสเป็นรัฐบาล ก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านไปก่อน เพื่อคอยหาโอกาสต่อไป

คำจำกัดความของวิลเลียม กูดแมน (William Goodman) พรรคการเมืองคือองค์กรอันเป็นที่รวมของสมาชิกที่มีความคิดเห็นคล้ายกัน โดยมีความมุ่งหมายอันแน่ชัดที่จะชนะการเลือกตั้ง ซึ่งจะทำให้เขามีสิทธิเข้าไปใช้อำนาจการปกครอง เพื่อเขาจะได้รับผลประโยชน์จากการเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองนั้น

ตามความหมายเหล่านี้ เราอาจแยกองค์ประกอบของพรรคการเมืองออกได้ดังนี้²

1. ต้องเป็นคณะบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ฉะนั้นบุคคลเพียงคนเดียวจะก่อตั้งพรรคการเมืองไม่ได้
2. สมาชิกที่รวมกันเพราะมีความคิดเห็นส่วนใหญ่ในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในแนวทางกว้าง ๆ คล้ายคลึงกัน

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

3. สมาชิกรวมกันโดยสมัครใจ เพราะมองเห็นความสำคัญของการก่อตั้งพรรคการเมือง ไม่ใช่ถูกบีบบังคับให้มาก่อตั้งพรรคการเมือง

4. สมาชิกต้องการพรรคการเมืองในการแก้ปัญหาาร่วมกัน จึงมีความต้องการที่จะเข้ามาใช้บทบาทของพรรคการเมืองร่วมกัน ไม่ใช่เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเพราะเหตุผลอื่น เช่น ต้องการใกล้ชิดกับหัวหน้าพรรค เป็นต้น

5. ต้องการเป็นรัฐบาล เพื่อนำนโยบายของพรรคการเมืองตนเองเข้าไปเป็นนโยบายของรัฐบาลในการบริหารประเทศ แต่ถ้ายังไม่ได้จำนวนสมาชิกมากเพียงพอที่จะเป็นรัฐบาลได้ ก็จะหาโอกาสเป็นรัฐบาลต่อไป แต่ในขณะที่ยังไม่ได้เป็นรัฐบาล ก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านเพื่อชี้แนะให้รัฐบาลเห็นข้อบกพร่องต่างๆ ให้รัฐบาลไปดำเนินการแก้ไข ผลประโยชน์ที่จะได้รับโดยตรงก็ได้แก่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศ

ความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่มีความสำคัญที่สุดในทางการเมือง ซึ่งหล่อหลอมและนำเอาบรรดาบุคคลที่มีความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในแนวทางกว้าง ๆ คล้ายคลึงกัน เข้ามารวมไว้ในพรรคการเมือง เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นสามารถแสดงออกและดำเนินการตามความคิดเห็น โดยถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย

จรรยา สุภาพ ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของพรรคการเมืองไว้กล่าวคือ พรรคการเมืองเป็นเครื่องเชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน พรรคการเมืองรวบรวมประชาชนที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเข้าเป็นกลุ่มก้อน เพื่อให้เกิดความผูกพันต่อกันด้วยความหวังว่าจะทำให้งานทางการเมืองดำเนินไปอย่างถูกต้องและได้ผล และทำให้เกิดพลังทางการเมือง

กาเบรียล เอ.อัลมอนด์ (Gabriel A. Almond) กล่าวว่า "ในระบบการเมืองทุกระบบ จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยพรรคการเมือง ในสังคมเบ็ดเสร็จ (totalitarian

community) จะใช้พรรคการเมืองเป็นเสมือนเครื่องมือ ที่จะให้ได้มาซึ่งเสียงสนับสนุนจากมวลชน ในสังคมประชาธิปไตยจะใช้พรรคการเมือง เป็นเสมือนช่องทางที่จะแสดงออกหรือรวบรวมข้อเสนอด่าง ๆ ที่จะเข้าสู่ระบบและในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงจะใช้พรรคการเมืองเสมือนเป็นเอเจนต์ที่จะสร้างหรือก่อ โครงสร้างของพฤติกรรมของยุคค่าใหม่³

นอกจากนี้แล้ว จะเห็นว่าพรรคการเมืองเป็นสิ่งจำเป็นที่จะขาดเสียมิได้สำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากในระบอบประชาธิปไตยนั้น ถือว่าอำนาจทางการเมืองปกครองเป็นของประชาชนและการใช้อำนาจของประชาชนนั้นจำเป็นต้องมีกลไกที่เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ การรวมกลุ่มของประชาชนในรูปของพรรคการเมือง จึงนับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งของการใช้อำนาจ⁴

สำหรับความสำคัญของพรรคการเมือง อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า พรรคการเมืองมีความสำคัญในประการดังต่อไปนี้⁵

1. หน้าที่ในการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน(political education)
2. หน้าที่สรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและความเหมาะสม ในการเป็นตัวแทนของประชาชน
3. หน้าที่ในการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อให้บังเกิดผลดีต่อส่วนรวมของประชาชนมากที่สุด

³ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 9.

⁴พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, พรรคและกลุ่ม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงรุ่ง การพิมพ์, 2523), หน้า 49.

⁵ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ และ ชูวงศ์ ฉายะบุตร, " รายงานผลการสัมมนากรรมการบริหารสมาชิกพรรคการเมืองและผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อวันที่ 15-16 พฤษภาคม 2532" กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.

4. หน้าที่ในการระดมสรรพกำลังทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์ในการส่งตัวแทนของประชาชนไปบริหารประเทศมากที่สุด

5. หน้าที่ในฐานะฝ่ายค้าน เพื่อท้วงติง ชี้แนะ เพื่อให้บังเกิดผลดีต่อประชาชนโดยส่วนรวม อันทำหน้าที่เหมือน "กระจกเงา" ให้กับรัฐบาล

6. หน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ของประชาชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน อันเป็นเสมือน "เวที" ของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่จะระบายความอัดอั้นตันใจ ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การตกลงด้วยสันติวิธี ก่อนที่จะนำปัญหาต่าง ๆ เข้าไปสู่การต่อรองกันในสภา อันจะทำให้เกิดผลดีต่อประชาชนมากขึ้น

7. หน้าที่สร้างผู้นำทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักการเมืองอาชีพ อันเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

8. หน้าที่ในการสำรวจประชามติ เพื่อนำไปกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะ (public policy)

จึงเห็นได้ว่า พรรคการเมืองมีหน้าที่อันสำคัญยิ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย และถือว่าเป็นส่วนควบ (component) ที่ไม่อาจแยกออกจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ ในประเทศประชาธิปไตยทั้งหลาย ย่อมถือว่าพรรคการเมืองมิได้เป็นแต่เพียง "รูปแบบ" (form) ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น หากแต่ประชาชนยังยึดมั่นในพรรคการเมืองเป็น "อุดมการณ์" (ideology) ที่เขาเชื่อมั่นว่านโยบายของพรรคการเมืองที่เขาศรัทธา

เท่านั้น ที่จะนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพเมื่อเขามีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพรรคการเมืองแล้ว ย่อมที่จะเป็น "วิถีชีวิต" (way of life) ของเขาอีกด้วย ซึ่งประเทศต่าง ๆ เหล่านี้นิยมใช้พรรคการเมืองเป็นสถาบันตัวแทนในการแก้ปัญหาหรือการใช้พรรคการเมืองเป็นตัวแทนของเขาในการต่อรองผลประโยชน์ในสภาหรือในการเป็นรัฐบาล ด้วยเหตุนี้ในประเทศประชาธิปไตยตะวันตก พรรคการเมืองจึงมักเป็นพรรคการเมืองของมวลชน (mass party) อย่างแท้จริง

ปัญหาพรรคการเมืองไทย

พรรคการเมืองเป็นสถาบันที่จำเป็นในการปกครองระบอบรัฐสภา เพราะพรรคการเมืองจะทำหน้าที่ในการให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนเป็นสถาบันที่สร้างผู้นำทางการเมืองของประเทศ เป็นเสมือนช่องทางให้ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนี้พรรคการเมืองยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในระบบการเมือง ที่จะช่วยให้กระบวนการทางการเมืองดำเนินไปด้วยดี เสถียรภาพของระบอบการเมืองขึ้นอยู่กับอย่างมาก กับความแข็งแกร่งของพรรคการเมืองในสังคมนั้น ๆ แซมมวล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) ได้กล่าวไว้และก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วกันว่า ความแข็งแกร่งของพรรคการเมืองนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าพรรคการเมืองนั้น ๆ เป็นสถาบันอันเป็นที่ยอมรับในสังคม (institutionalized party) หรือไม่ และเป็นพรรคที่มวลชนสนับสนุนหรือไม่ ซึ่งการเป็นสถาบันอันเป็นที่ยอมรับในสังคมของพรรคการเมืองใดนั้น หมายถึงว่า พรรคการเมืองนั้นจะต้องมีความสามารถสำคัญ 4 ประการคือ

1. *Adaptability* คือความสามารถของสถาบันในการที่จะปรับปรุงอยู่เสมอ เพื่อที่จะสนองต่อความต้องการของมวลชน ซึ่งรูปแบบของพรรคในทัศนะของ Huntington เป็น pragmatic party มากกว่า idealist party เพราะจะเป็นพรรคจำพวกเดียวที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ดีกว่า และมีความยืดหยุ่น เหมาะสำหรับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

2. *Complexity* หมายถึงความพยายามของพรรค หรือสถาบันทางการเมือง ในการที่จัดองค์การหรือโครงสร้างของสถาบัน เพื่อที่จะรองรับผลประโยชน์ในความต้องการของสังคมที่มีความซับซ้อนขึ้นเรื่อย ดังนั้นหน่วยงานย่อยของสถาบัน หรือพรรคการเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก

3. *Autonomy* คือความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง และไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของกลุ่มใด ๆ ในที่นี้จึงหมายถึง พรรคการเมืองจะต้องทำหน้าที่ ที่ตอบสนองต่อผลประโยชน์ของกลุ่มคนส่วนใหญ่และต้อง เป็นช่องทางที่จะช่วยให้ผู้เสียเปรียบสามารถอาศัยได้ในการแก้ไขปัญหา

ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้พรรคการเมืองเป็นพรรคมวลชน⁶

4. Coherence หมายถึงความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือมีความเป็นปึกแผ่น ซึ่งความเห็น้องต้องกันเป็นสิ่งที่พึงประสงค์สำหรับการรวมกลุ่มเป็นพรรคการเมือง⁷

อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลาที่ประเทศไทยได้เริ่มการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมานั้นระบบการเมืองการปกครองไทยต้องประสบกับความอ่อนแอและไร้เสถียรภาพเรื่อยมา เนื่องจากสาเหตุหลายประการสาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือความอ่อนแอของสถาบันทางการเมืองที่เป็นตัวแทนของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมืองความอ่อนแอดังกล่าวเนื่องมาจากเงื่อนไขต่าง ๆ ที่สำคัญคือความเป็นสถาบันทางการเมืองของพรรคการเมืองไทยนี้ยังอยู่ในระดับต่ำมาก โดยยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเต็มที่ว่า เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตทางการเมืองของประชาชน

Sigmund Neuman นักรัฐศาสตร์ผู้ให้ความสนใจเกี่ยวกับพรรคการเมืองมากผู้หนึ่ง ได้วิเคราะห์ไว้ว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้พรรคการเมืองต่าง ๆ ในประเทศด้อยพัฒนาประสบความสำเร็จล้มเหลวก็คือ พรรคการเมืองต่าง ๆ เหล่านี้มักจะมีขาดลักษณะของ "parties of integration" ซึ่งหมายถึงพรรคที่ให้ความสำคัญแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และมุ่งผนึกกำลังหรือประโยชน์ที่แตกต่างกันภายในประเทศ ให้เข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีพื้นฐานที่มวลชน การเมืองในประเทศด้อยพัฒนาโดยทั่วไปจึงเป็นแบบพวกพ้อง (politics of factions) และเป็นเรื่องความนิยมโดยส่วนตัว (personalism) กลุ่มการเมืองแต่ละกลุ่ม

⁶มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรมาธิราช, สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย หน่วยที่ 8-15, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรมาธิราช, 2527), หน้า 701.

⁷พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, พรรคและกลุ่ม (กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์, 2523), หน้า 45.

มุ่งรักษาผลประโยชน์ในกลุ่มของตนเท่านั้นและยึดมั่นในตัวผู้นำของกลุ่ม ผู้นำแต่ละคนคือผู้ทำหน้าที่ต่อรองกับกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์อันเป็นที่ต้องการของตน และพวกน้องที่อยู่ในการครอบครอง^๑

พรรคการเมืองของไทยประสบปัญหาหลายประการจนมีลักษณะที่ยังไม่เข้ากับหลักเกณฑ์ของพรรคการเมืองในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองมากนัก กล่าวคือพรรคการเมืองไทยมิได้เกิดขึ้นจากการพัฒนาความรู้สึกในหน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน (political consciousness) แต่เกิดจากการรวมตัวของบุคคลเพียงไม่กี่คน พรรคการเมืองของไทยจึงมิได้วิวัฒนาการมาจากกลุ่มผลประโยชน์ เหมือนกับพรรคการเมืองในประเทศประชาธิปไตยพรรคการเมืองส่วนใหญ่จึงขาดอุดมการณ์ และมีทิศทางในการดำเนินงานที่ยังไม่ชัดเจนพอ นอกจากนี้เองระเบียบวินัยภายในพรรคยังมีความหย่อนยาน ซึ่งอาจเป็นผลมาจากนักการเมืองเองขาดอุดมการณ์

นอกจากนี้พรรคการเมืองไทยยังประสบปัญหาสำคัญคือ สมาชิกของพรรคมุ่งที่จะหาผลประโยชน์จากพรรคการเมืองมากกว่าที่จะตั้งใจจริงในการเข้าไปเป็นผู้ปกครองที่เห็นแก่ผลประโยชน์ของประชาชน เช่น ในการหาเสียงเลือกตั้ง สมาชิกมักจะสมัครอยู่กับพรรคการเมืองที่มีชื่อเสียงและเป็นพรรคที่มีเงินทุนอุดหนุนแต่การหาคะแนนนิยมก็ยังใช้คุณสมบัติและความสามารถส่วนตัวอยู่ ซึ่งในด้านของผู้เลือกตั้งก็มักให้ความสำคัญส่วนบุคคลของผู้สมัครในลักษณะดังกล่าวมากกว่านโยบายของพรรค เพราะพรรคการเมืองไม่สร้างศรัทธาในหมู่ประชาชนเหมือนกับตัวบุคคลผู้มีอำนาจ (ยกเว้นในกรุงเทพมหานคร และภาคใต้ที่มีแนวโน้มว่าจะเลือกพรรคมากกว่าบุคคล)^๒

^๑วิทยา นภาศิริกุลกิจ และ คณะ, พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า

^๒มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2529), หน้า 698.

พรรคการเมืองไทยขาดบุคลากรที่มีคุณวุฒิและอุทิศชีวิตให้กับพรรคอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่อาศัยวิธีการดู ๆ ไถ ๆ เพราะความไม่แน่นอนว่าระบบประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ ได้นายแค่นั้น เพียงใด ดังนั้น การบริหารกิจการพรรคจึงมีลักษณะชั่วคราว¹⁰

ในเรื่องของการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการเลือกสรรบุคคลที่จะเป็นตัวแทนของประชาชนในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยนั้น กลับปรากฏว่าการเลือกตั้งไม่สามารถจะให้ตัวแทนของประชาชนจากกลุ่มผู้เสียเปรียบในสังคมได้อย่างแท้จริง ทั้งในส่วนของประชาชนที่ไม่เข้าใจจริงเกี่ยวกับการเลือกตั้งทั้งนี้เนื่องจากการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและขาดการศึกษา¹¹ และในส่วนของพรรคการเมือง ที่ผู้สมัครจำนวนมากยึดมั่นหลักการในการเข้าไปสังกัดพรรคการเมืองที่ว่าพรรคใดจะให้เงิน และการสนับสนุนการเลือกตั้งได้มากกว่ากัน หรือพรรคใดจะสามารถช่วยให้ตนสามารถชนะการเลือกตั้งได้มากที่สุด ทั้งนี้อุดมการณ์หรือแนวนโยบายของพรรคมีความสำคัญต่อผู้สมัครน้อยกว่า ในด้านกลับกัน พรรคการเมืองเวลาคัดเลือกตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรค ก็มักจะยึดหลักที่ว่าบุคคลใดมีโอกาสที่จะชนะการเลือกตั้งมากที่สุดก็จะคัดเลือกบุคคลนั้น โดยให้ความสำคัญน้อยกว่าอุดมการณ์แนวความคิดนโยบาย แม้กระทั่งพฤติกรรมหรือประวัติความเป็นมาในอดีตของบุคคลนั้น กล่าวโดยสรุป คือทั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคการเมือง ล้วนแต่เน้นที่ชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นสำคัญ ไม่ใช่อุดมการณ์หรือนโยบายที่จะผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม¹²

¹⁰ ลีชิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 238.

¹¹ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 32.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

ในส่วนของอุดมการณ์ของพรรคนั้น นโยบายหรืออุดมการณ์ของพรรคการเมืองส่วนใหญ่ที่นำพาประเทศได้มักจะทำขึ้นเพื่อจูงใจประชาชนหรือเพราะความจำเป็นในการยื่นขอจดทะเบียนมากกว่า เพราะในทางปฏิบัติแต่ละพรรคหาได้ยึดถือนโยบายหรืออุดมการณ์เป็นเรื่องสำคัญไม่ การรวมตัวของนักการเมืองขึ้นมาเป็นพรรคเป็นการรวมตัวทางปฏิบัติมากกว่าทางอุดมการณ์

พรรคการเมืองไทยรวบรวมสมาชิกเพื่อหวังชัยชนะการเลือกตั้ง มากกว่าเฟื่องเลี้ยงอุดมการณ์ จะเห็นได้จากการเปลี่ยนพรรคหรือย้ายพรรคในการเลือกตั้งเมื่อ 2529 และ 2531 เป็นไปอย่างกว้างขวาง ผู้สมัครซึ่งเคยสังกัดพรรคหนึ่งในการเลือกตั้ง 2529 ครั้นพรรคเต็มไม่ยอมส่งสมัครในการเลือกตั้ง 2531 ก็จะไปสมัครในนามพรรคอื่นทันที ซึ่งพรรคอื่นก็ยินดีรับในกรณีที่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือเคยเป็นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร¹³

พรรคการเมืองไทยจึงยังไม่สามารถจะกลั่นกรองคัดสรรตัวบุคคล แม้บุคคลที่มีภูมิหลังไม่ชอบมาพากล แต่มีเงินสนับสนุนพรรค ก็รับเข้ามาเพื่อเป็นฐานกำลัง เมื่อพรรคไม่สามารถทรงสมาชิกได้ ก็ไม่สามารถกรองบุคคลที่เป็นรัฐมนตรีได้ ทำให้ระบบคัดสรรบุคคลที่จะเข้าสู่ตำแหน่งการเมืองมีปัญหา¹⁴

เราอาจจะสรุปลักษณะปัญหาของพรรคการเมืองไทย ในเรื่องที่สำคัญได้ว่าพรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ขาดฐานรองรับจากประชาชน การจัดโครงสร้างของพรรคเน้นเฉพาะในเมืองหลวง มีพรรคการเมืองน้อยพรรคมากที่มีสาขาแผ่ขยายอยู่ในภูมิภาคนอกจากเป็นศูนย์ของผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคนั้นในท้องถิ่น แต่ละครั้งที่มีการเลือกตั้ง ทางพรรคจะคัดเลือกบุคคลส่งเข้าสมัคร โดยพิจารณาจากผู้จำเป็นต้องการสมัครในนามของพรรค โดยไม่ได้เฟื่องเลี้ยง

¹³ สุขุม นวลสกุลและคณะ, การเมืองและการปกครองไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530), หน้า 227.

¹⁴ ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 239.

ถึงอุดมการณ์หรือแนวความคิดของผู้สมัครเท่าใดนักถ้าเห็นว่าผู้ยื่นความจำนงใดมีชื่อเสียงหรือบารมีในท้องถิ่นใด พอที่จะชนะการเลือกตั้ง ก็จะส่งเข้าสมัครในนามของพรรค เพราะมุ่งหวังชัยชนะในการเลือกตั้งมากกว่าการสร้างพรรค ให้มีลักษณะที่เป็นตัวแทนของประชาชนที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกัน

การมีส่วนร่วมในกิจการของพรรคการเมืองก็อยู่ในวงแคบเฉพาะนักการเมืองเท่านั้น แม้สมาชิกที่พรรคส่งเข้าสมัครรับเลือกตั้งในนามพรรค ถ้าไม่ได้รับเลือกตั้งก็แทบหมดความหมายต่อพรรคเลยก็เดี่ยวยกเว้นแต่เป็นบุคคลที่ทางพรรคจำเป็นต้องพึ่งพาบารมีหรือเงินทุนหรือเฉพาะสมาชิกพรรคที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้นที่พอจะมีบทบาท หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือการดำเนินการของพรรค^๕

ความหมายและบทบาทหน้าที่ของผู้แทน

แนวความคิดประชาธิปไตยอันหนึ่ง คืออำนาจอันชอบธรรมของการปกครอง เกิดจากการยินยอมของประชาชน จากแนวความคิดดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการจัดการปกครอง โดยให้ประชาชนเลือกตัวแทนเข้ามาดำเนินการทางการเมืองการปกครอง^๕ ทั้งนี้ก็เพราะการปกครองตามระบบที่ให้ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการปกครองเอง คือการปกครองตามแบบประชาธิปไตยโดยตรงนั้นไม่อาจจะกระทำได้ เนื่องจากอาณาเขต และจำนวนพลเมืองของรัฐมีมากจึงไม่อาจให้ประชาชนทั้งหมดมาทำการปกครองตนเองได้โดยตรง

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า 226.

^๕ จรูญ สุภาพ, "ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา," การเมืองสำหรับประชาชน วารสารรายสองเดือน แผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516), หน้า 5-19.

การปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน การดำเนินการทางการเมือง การปกครองจึงเป็นไปโดยตัวแทนที่ได้รับเลือกจากประชาชนและประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง ก็แต่โดยการเลือกตั้งตัวแทนของตนเอง เข้าไปทำหน้าที่ในกระบวนการบริหารประเทศ ตัวแทนของประชาชนจึงมีอำนาจในการตัดสินใจในนามของประชาชน โดยมีขอบเขตการตัดสินใจที่ผลประโยชน์ของประชาชน ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะตอบสนองต่อความจำเป็น อันเนื่องมาจากการขยายตัวของอาณาเขตของรัฐชาติและจำนวนพลเมือง ตลอดจนเพื่อให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นไปโดยการพยายามที่จะให้ประชาชนส่วนใหญ่มีโอกาสปกครองตนเอง¹⁷ ความสนใจต่อผู้แทนจึงมีนักคิดและนักวิชาการรัฐศาสตร์ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายและบทบาทของผู้แทนไว้หลายท่าน เช่น

Thomas Hobbes นักทฤษฎีการเมืองในศตวรรษที่ 17 ชาวอังกฤษได้อธิบายถึงการเป็นตัวแทนไว้ในบทที่ 16 ของหนังสือ Leviathan ว่าด้วย "of Persons, Authors and Things Personated" โดยใช้หลักการเกี่ยวกับบุคคลธรรมดา และบุคคลที่ได้รับฐานะพิเศษ ("natural" and "artificial" persons) ในการอธิบายถึงการเป็นตัวแทนที่ Hobbes เห็นว่า ตัวแทน หมายถึงบุคคลที่ได้รับฐานะพิเศษ (artificial persons) ที่กระทำการใดๆ เพื่อบุคคลที่ตนได้ทำหน้าที่แทน โดยมีอำนาจหน้าที่จะตัดสินใจกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด และ Hobbes ได้ให้ทัศนะว่าสิทธิที่จะดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดของตัวแทนดังกล่าวนี้ จะต้องเป็นไปโดยมีความรับผิดชอบ¹⁸ ทัศนะเกี่ยวกับการเป็นตัวแทนของ Hobbes ดังกล่าวเป็นแนวความคิดที่นักทฤษฎีต่างยอมรับมาเป็นแนวความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการเป็นตัวแทนของตน เช่น Edward Sait, Avery Leiserson, Sir Ernest Barker, Karl Loewenstein,

¹⁷ จรูญ สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ฉบับนิศดาร แนวทฤษฎีและประยุกต์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 333.

¹⁸ Hanna Fenichel Pitkin, The Concept of Representation (London: University of California, 1972), pp.14-19.

John Plamenatz, Joseph Tussman เป็นต้น แนวความคิดการเป็นตัวแทนของ Hobbes ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จาก Ludwig Wittgenstein ถึงระบบการเมืองตามแนวความคิดของ Hobbes (Hobbesian political system) ที่เกี่ยวกับการเป็นตัวแทนว่ามีลักษณะแคบ เพราะระบุถึงตัวแทนเพียงชนิดเดียวคือ บุคคลที่ได้รับฐานะพิเศษ จึงนับเป็นทัศนะเกี่ยวกับการเป็นตัวแทนเพียงแง่มุมเดียว¹⁹ และสำหรับ Hanna Fenichel Pitkin นั้นเห็นว่า Hobbes นับเป็นนักทฤษฎีที่มีความสนใจต่อความหมายและลักษณะตัวแทนที่สำคัญที่สุด ในขณะที่นักทฤษฎีคนอื่น ๆ แม้แต่ John Stuart Mill ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้

แนวความคิดเกี่ยวกับการเป็นตัวแทน ตามแนวทาง Organschaft เห็นว่า ตัวแทนเป็นตัวแทน (agent) ของกลุ่ม เช่น

Max Weber เห็นว่า การเป็นตัวแทน หมายถึงการกระทำของสมาชิกกลุ่มผู้ได้รับเลือก

Hans Wolff ให้ความหมายว่า ตัวแทนเป็นผู้ที่มีสิทธิและทำหน้าที่ในการกระทำการใด ๆ เพื่อกลุ่ม

ทัศนะของ Organschaft นี้ เป็นทัศนะของนักคิดในศตวรรษที่ 19 ที่กล่าวได้ว่า มีที่มาจากการปฏิวัติในฝรั่งเศส ต่อมาได้รับการปรับปรุงเป็นอันมาก จาก Gierke และ Jellinek ซึ่งเห็นว่า ตัวแทนเป็นผู้ที่มีความชำนาญอย่างยิ่งของมนุษย์²⁰

¹⁹ Ibid., p.37.

²⁰ Ibid., p.37.

James Wilson เห็นว่า สมาชิกสภาควรเป็นแบบอย่างของสังคมทั้งหมด รวมทั้งมีความศรัทธาต่อเสียงของปวงชน²¹

Edmund Burke เห็นว่า ตัวแทนจะต้องมีจริยธรรม วิทยาและสถานภาพที่แสดงถึงความรู้สึกของชาติ²²

นักคิดคนอื่น ๆ เช่น Sir George Cave ในหนังสือที่มีชื่อว่า "Speaking in the British House of Commons" ในปี ค.ศ.1918, Robert Luce ในหนังสือชื่อ "Legislative Principles" ในปี 1930, Charles A. Beard ในบทความที่ชื่อว่า "Whom Does Congress Represent?" ในหนังสือชื่อ "The People Politics and the Politician" ซึ่ง Christenson และ E.M.Kirkpatrick เป็นบรรณาธิการในปี ค.ศ.1941, Robert H.Carr ในหนังสือชื่อ "American Democracy in Theory and Practice" ในปี 1959 เป็นต้น ได้ให้ความเห็นถึงการเป็นตัวแทนว่าสมาชิกสภา เป็นตัวแทนของชาติหรือมติสาธารณะเป็นตัวแทนประชาชน ความสำคัญของสาธารณชน หรือการเปลี่ยนแปลงของสังคมและอำนาจทางเศรษฐกิจของชาติ²³

Hanna Fenichel Pitkin ในหนังสือ The Concept of Representation ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1972 ได้ให้ความหมายของการเป็นตัวแทนความหมายที่ตรงกับ representation ว่า การเป็นตัวแทนหมายถึงการนำเสนออีกครั้งหนึ่ง²⁴ นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของการเป็นตัวแทนทางการเมือง (political representation) ว่าหมายถึงการกระทำการใด

²¹ Ibid., p.60.

²² Ibid., p.72

²³ Ibid., p.59

²⁴ Ibid., p.8

เพื่อผลประโยชน์ของผู้ที่ตนเป็นตัวแทนอย่างมีความรับผิดชอบ โดยมีอิสระในการกระทำนั้นๆ และมีแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับประโยชน์ของผู้ที่เป็นตัวแทน²⁵

แนวความคิดของนักทฤษฎีประชาธิปไตยเกี่ยวกับการเป็นตัวแทนนี้ Petkin ได้สรุปถึงแนวคิดดังกล่าวในหนังสือของเขาชื่อ The Concept of Representation ว่าการเป็นตัวแทนตามทัศนะของนักทฤษฎีประชาธิปไตย หมายถึงการที่ตัวแทนจะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม²⁶

ทัศนะต่าง ๆ เกี่ยวกับการเป็นตัวแทนตลอดถึงการเป็นตัวแทนตามทัศนะของนักทฤษฎีประชาธิปไตย สรุปได้ว่าการเป็นตัวแทนเป็นผลให้ตัวแทนได้รับสิทธิที่จะเข้าดำเนินการทางการเมืองการปกครองแทนประชาชนพร้อม ๆ กับได้รับหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อประชาชนไปพร้อมกันด้วย

บทบาทและหน้าที่ของตัวแทน

การเป็นตัวแทนในระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่สมาชิกสภามีหน้าที่และบทบาทในฐานะฝ่ายนิติบัญญัติ ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่และมีบทบาทที่สอดคล้องกับอุดมคติของการเป็นตัวแทน คือ สมาชิกสภาย่อมมีภารกิจในฐานะฝ่ายนิติบัญญัติ ที่จะต้องดำเนินการทางการเมือง การปกครองให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งผู้แทนจะมีหน้าที่และบทบาทที่สำคัญได้ดังนี้

1. หน้าที่ในการรักษาสีทมิไม่ให้เกิดการกระทำใดๆ อันจะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิและผลประโยชน์ของประชาชน ตลอดจนให้ความช่วยเหลือเรียกร้องให้ได้มาในสิ่งที่ประชาชนต้องการเป็นตัวแทนสะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนเป็นสื่อกลางระหว่าง

²⁵ Ibid., p.209

²⁶ เมธา สดบรรทัด, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของตัวแทนราษฎร, หน้า 60-74.

ประชาชนกับฝ่ายบริหาร เสนอแนะหรือให้ข้อคิดเห็นถึง หรือคัดค้านถ้าเห็นว่า กระทบกระเทือน ต่อสิทธิและผลประโยชน์ของประชาชน

2. หน้าที่ในด้านนิติบัญญัติ ได้แก่ การตรากฎหมาย การควบคุมฝ่ายบริหาร โดยการให้ความเห็นชอบคัดค้าน หรือยับยั้งการปฏิบัติงานบางประการของฝ่ายบริหาร

3. หน้าที่ที่จะต้องเป็นผู้ริเริ่มโครงการพัฒนา เพื่อปรับปรุงเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

4. หน้าที่ในการช่วยผ่อนคลายข้อขัดแย้งทางการเมือง โดยการรวบรวมกลุ่มที่มีความคิดเห็นทางการเมืองคล้ายคลึงกัน และจัดตั้งในรูปองค์กรที่มีการจัดองค์กร เช่น พรรคการเมือง เพื่อเป็นองค์กรให้มีการแสดงออกทางการเมือง อย่างมีระเบียบวินัย ก่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อการกิจในฐานะสมาชิกสภา เพื่อรักษาชื่อเสียงโดยส่วนรวม²⁷ นอกจากนี้การจัดองค์กรยังจะเป็นสื่อกลางระหว่างสมาชิกกับรัฐบาล ซึ่งองค์กรที่มีมีการจัดองค์กรดังกล่าวที่สำคัญ นอกจากพรรคการเมืองแล้ว ก็ได้แก่กลุ่มผลประโยชน์²⁸

5. หน้าที่จะต้องรับผิดชอบต่อการเมืองประชาธิปไตย โดยการสร้างแหล่งศึกษา และเป็นแหล่งศึกษาทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจถึงระบบการเมือง ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง และให้ตระหนักถึงความสำคัญของประชาชนเอง ในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ส่งเสริมให้เกิดวิธีการทางการเมือง ที่ทำให้เสียง

ศูนย์วิทยพัทยากร

²⁷ ดำรง ลัทธินพัฒน์, "การพัฒนาการเมืองในท้องถิ่น," ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ, บรรณาธิการ อมร รักษาสิทธิ์ และชัตติยา กรรณสูตร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2508), หน้า 149.

²⁸ Dennis S. Ippolito, Thomas G. Walker, and Kenneth L. Kolson Public Opinion and Responsible Democracy (Englewood Cliffs: Jersey: Prentice-Hall, 1976), p.241.

ของประชาชนมีน้ำหนัก มีความสำคัญ สามารถบังคับให้กลไกทางการเมืองการปกครอง เป็นไปในแนวทาง ประชาชนปรารถนา²⁹

ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่า ในระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ผู้แทนของประชาชนมีความจำเป็นอย่างยิ่ง บทบาทและหน้าที่ของผู้แทนในระบอบประชาธิปไตยนี้ในการได้รับสิทธิที่จะเข้าดำเนินการทางการเมืองการปกครองแทนประชาชน พร้อมกับทำหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อประชาชน รวมทั้งมีหน้าที่และบทบาทอื่นๆ อันจะช่วยเกื้อกูลเสริมสร้างตลอดจนก่อให้เกิดประสิทธิภาพแก่สถาบันนิติบัญญัติและการปกครอง ทำให้ความสำคัญของการเป็นผู้แทนมีสูงมาก จึงจำเป็นที่ต้องมีการเลือกสรรหรือสรรหาผู้ที่จะมาเป็นผู้แทนเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้ง

แนวความคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำ

ความคิดของ John Locke ในความหมายของรัฐศาสตร์ ผู้นำในสังคมมีความหมายแคบ และความหมายกว้าง ในความหมายกว้าง หมายถึง กลุ่มคนในสังคมที่มีคุณสมบัติเป็นพิเศษเหนือบุคคลโดยทั่วไป หรือมีฉะนั้นก็หมายถึง ชนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจทางการเมือง และการบริหารประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้นำที่เห็นได้ชัดเจนในประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศเผด็จการ กลุ่มผู้นำจะโดดเด่นมาจากบุคคลทั่วไป เช่นรัฐบาลประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีความเชื่อในลัทธิการเมืองที่ว่า การปกครอง การบริหาร ต้องเป็นความรับผิดชอบของพรรคคอมมิวนิสต์เท่านั้น โดยอ้างว่าเป็นผู้ปกป้องชนชั้นกรรมาชีพ (the vanguard of the proletariat) เพราะฉะนั้น จึงได้แก่ กลุ่มหัวหน้าของพรรคคอมมิวนิสต์ ส่วนประเทศด้อยพัฒนาประชาชนไม่มีความรู้ความสามารถในการปกครองตนเอง ผู้ที่จะเข้าครอบครองอำนาจส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มปัญญาชน หรือกลุ่มผู้มีอาวุธอยู่ในมือ เช่น ทหาร

²⁹ จรูญ สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ ฉบับนิสิตสาร แนวทฤษฎีและประยุกต์

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 138.

คำว่า ชนชั้นนำ มีความหมายทั่ว ๆ ไป ก็คือ^{๓๐}

1. ชนชั้นนำ เกี่ยวข้องกับค่านิยมของสังคม เช่น สังคมที่ยกย่องความรู้ผู้ที่มีความรู้หรือปัญญาชน (intelligentsia) ก็เป็นชนชั้นนำ สังคมที่ยกย่องอำนาจผู้ที่มีอำนาจเป็นชนชั้นนำ สังคมที่ยกย่องความมั่งคั่ง (plutocracy) คนรวยก็กลายเป็นชนชั้นนำอีกประเภทหนึ่ง
2. กลุ่มคนที่มีส่วนในการใช้อำนาจรัฐ เช่น กลุ่มคนที่มักจะดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในประเทศ ไม่ว่าตำแหน่งนั้นจะมาจากการแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง ก็ถือได้ว่าเป็นกลุ่มชนชั้นนำทางการเมือง
3. ชนชั้นนำทั่วไปในสังคม ได้แก่ ผู้ที่มีบทบาทในสิ่งที่สังคมถือว่าสำคัญยิ่ง เช่น ถ้าหากสังคมโดยยกย่องตำแหน่งทางราชการชั้นสูงไม่ว่าจะเป็นทางพลเรือนหรือทหาร และให้ความสำคัญกับผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง บุคคลที่สามารถอยู่ในวงการดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นชนชั้นนำ ชนชั้นนำนี้อาจสืบทอดกันได้ด้วยการสืบสายโลหิต หากผู้ที่สืบสันดานของชนชั้นเหล่านี้ สามารถมีบทบาทในการดำรงรักษาสถานภาพในวงการ

Harold D. Lasswell กล่าวว่า ผู้นำทางการเมือง ครอบคลุมถึงผู้กุมอำนาจอันสำคัญ และเป็นหัวใจของแก่นการเมือง (body politics) มีที่มาเป็นพิเศษ และได้รับการยอมรับมีความสามารถในการดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำ หรือถ้าจะกล่าวอย่างสั้น ๆ ผู้นำทางการเมืองคือ ผู้ที่มีอำนาจสุดขั้ว^{๓๑}

^{๓๐} ชาวลิตธำรง โภภิตระกุล, "ผู้นำศาสนาอิสลามกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง" (วิทยานิพนธ์ ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 19.

^{๓๑} Harold D Lasswell, Daniel lerner and C. Easton Rothwell, The Comparative Study of Elites : An Introduction and Bibliography (Standford: Hoover Institute Studies, 1954), p 12.

Dankwart A. Rustow กล่าวว่า ผู้นำทางการเมือง มักจะแสดงออกโดยเป็นทุก ๆ สิ่งสำหรับทุกคน³²

George Lenczowski กล่าวว่า ผู้นำคือคนกลุ่มน้อย ผู้ซึ่งมีสติปัญญาและความมั่งคั่งกลุ่มซึ่งประกอบด้วยบุคคล ซึ่งมีความพิเศษ เหนือกว่าบุคคลผู้อื่นในด้านต่าง ๆ³³

T.N. Whitehead กล่าวว่า ผู้นำคือ บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากคนอื่น ๆ ในกลุ่ม และเป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอสามารถชี้แนะหนทางให้ผู้อื่นทำตามโดยผู้ตามให้ความเชื่อฟัง³⁴

ในทัศนะของนักรัฐศาสตร์ไทย ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงชนชั้นนำว่า หมายถึงกลุ่มบุคคลใด ๆ ก็ตามในสังคมหนึ่ง ๆ ที่มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญ และมีชื่อเสียง ฉะนั้นชนชั้นนำจึงอาจรวมถึงบุคคลที่มีตำแหน่งสูง มีอำนาจในหน้าที่ราชการ³⁵

³² Dankwart A. Rustow, Philosophers and Kings : Studies in Leadership (New York: George Beraller, 1970), p.25.

³³ George Lenczowski, Political Elites: the Middle East (Washington, D.C.: Institute for Public Policy Research, 1975), p.1.

³⁴ T.N. Whitehead, Leadership in Free Society (Cambridge: Harvard University Press, 1973), p.28.

³⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ชนชั้นปกครอง," วิเทศสาร, 5(1 มกราคม 2511). : 58-71.

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ กล่าวว่า ชนชั้นนำ หมายถึง บุคคลในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติที่น่าปรารถนาโดยทั่วไป ในระดับที่ค่อนข้างสูงเป็นพิเศษอยู่ ไม่ว่าจะมิได้อยู่เพียงประการเดียว หรือหลายประการรวมกันก็ตาม บุคคลชั้นนำอาจจะเป็นผู้ที่มีอำนาจได้รับการยกย่องนับถือ คนที่ทรัพย์สินหรือความสามารถหลาย ๆ ด้าน คุณสมบัติดังนี้อาจจะเป็นเพียงประการเดียวหรือหลายประการรวมกันก็ได้^{๖๖}

ส่วนระดม วงษ์น้อย ชนชั้นนำ หมายถึง คนกลุ่มน้อยที่อยู่บนจุดสุดยอดปิรามิดของการแบ่งชั้นทางสังคม คนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจและอิทธิพลมากที่สุดครอบครองทรัพย์สินและความร่ำรวยมากที่สุด หรือมากกว่าคนอื่น ๆ ในสังคมหรือชุมชน และคนกลุ่มน้อยนี้ได้อาศัยความได้เปรียบดังกล่าวเข้าถึง หรือเข้าควบคุมการตัดสินใจของสังคมและชุมชนเอาไว้ ซึ่งในปัจจุบันการควบคุมอำนาจตัดสินใจดังกล่าวก็คืออำนาจปกครองนั่นเอง^{๖๗}

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่านักรัฐศาสตร์มองว่า ผู้นำหรือกลุ่มชนชั้นนำเป็นผู้ที่ต้องมีอำนาจ การมีอำนาจเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลอื่นยอมรับความเป็นผู้นำและปฏิบัติตามความต้องการ นอกจากนี้ผู้นำยังต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติในการครอบครองสิ่งต่าง ๆ อีก เช่น เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย ครอบครองทรัพย์สิน มีชื่อเสียง เกียรติยศ หรือมีความสามารถได้เป็นพิเศษ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นทรัพยากรทางการเมืองหรือทรัพยากรอำนาจ ที่ผู้นำจะนำมาใช้เพื่อให้เกิดอำนาจขึ้น ซึ่งใครจะสามารถนำมาใช้ในการสร้างความเป็นผู้นำได้แค่ไหนอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป โรเบิร์ต เอ. ดาห์ล ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรทางการเมือง (political resources) กับความมีอำนาจมากกว่าของบุคคลไว้ดังนี้

^{๖๖} จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, บุคคลชั้นนำ โครงสร้างอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย (กรุงเทพ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2513), หน้า 21.

^{๖๗} ระดม วงษ์น้อย, แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำและการศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน เอกสารวิจัยหมายเลข 10 ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527, หน้า 10.

1. บุคคลนั้นมีทรัพยากรทางการเมือง (political resources) อยู่ในครอบครองมากกว่าบุคคลอื่น
2. แม้จะมีทรัพยากรทางการเมืองในครอบครองเท่ากัน บุคคลบางคนอาจจะใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้มากกว่าบุคคลอื่น
3. แม้จะมีทรัพยากรทางการเมืองในครอบครองเท่ากัน แต่บุคคลบางคนใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้ชำนาญและมีประสิทธิภาพมากกว่าบุคคลอื่น

สำหรับทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญนั้น ดาห์ล กล่าวถึงความมั่งคั่ง ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ความสามารถในการควบคุมข้อมูลต่าง ๆ ตำแหน่งในทางสาธารณะ การได้รับความนิยมนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง การมีพรรคพวกและบริวารที่มีวินัยและจงรักภักดี ตลอดจนการควบคุมหน่วยงานที่ไวต่อข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล^{๑๘}

จะเห็นได้ว่าชนชั้นนำ หมายความว่ากลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในทางการเมืองและบทบาทนี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การเมืองจึงเป็นเรื่องของชนชั้นนำมากกว่าที่จะเป็นบุคคลทั่วไป ที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจและกำลังหรือมีแต่น้อย^{๑๙} นอกจากนี้ชนชั้นนำยังเป็นกลุ่มบุคคลที่สามารถครอบครองทรัพยากรทางการเมือง เช่น มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี มีชื่อเสียง มีตำแหน่งหน้าที่ที่เอื้อประโยชน์ต่อการแสวงหาอำนาจในสังคมนั้น ๆ และมีประสบการณ์ทางการเมืองสูงกว่าบุคคลอื่น ด้วยเหตุผลดังกล่าว ชนชั้นนำจึงเป็นกลุ่มบุคคลที่ผูกขาดในกิจการทางการเมือง

^{๑๘} Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (New Delhi : Prentice-Hall India Private Limited, 1975), p.28.

^{๑๙} กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 169.

เมืองเสียมเป็นส่วนมาก ผลที่ตามมาคือการใช้อำนาจทางการเมืองภายใต้อิทธิพลของชนชั้นนำ จึงตอบสนองต่อเป้าหมาย หรือผลประโยชน์ของชนชั้นนำเป็นหลัก ส่วนประชาชนโดยทั่วไปนั้นไม่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงหรือเต็มเม็ดเต็มหน่วย⁴⁰

ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่ของพรรคการเมืองไทยไม่ว่าจะเป็นเรื่องการก่อตั้งพรรค การคัดเลือกสมาชิกพรรค และการคัดเลือกบุคคลเพื่อสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรค เป็นการเปิดโอกาสให้ชนชั้นนำในสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจ หรือ ธุรกิจ จะเข้ามาสู่กระบวนการทางการเมืองไทย นอกจากนี้ยังปรากฏอีกว่าการรวมตัวของชนชั้นนำเหล่านี้ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ทางอำนาจและเศรษฐกิจมากกว่าความคิด หรืออุดมการณ์ทางการเมือง

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory)

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน เป็นทฤษฎีใหญ่ สามารถนำเอาไปใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมตั้งแต่ขนาดเล็กระหว่างบุคคล ไปจนถึงสังคมขนาดใหญ่

แหล่งกำเนิดที่สำคัญของทฤษฎีการแลกเปลี่ยน มาจาก 3 แหล่งด้วยกัน⁴¹

1. เศรษฐศาสตร์เชิงอรรถประโยชน์นิยม (utilitarian economics)
2. มนุษยวิทยาเชิงหน้าที่ (functional anthropology)
3. จิตวิทยาเชิงพฤติกรรม (behavioral psychology)

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.

⁴¹ ลัญญา ลัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้เบื้องต้น (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2529), หน้า 139.

แนวความคิดของนักประ โยชนนิยมที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล
 - ถือได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ (economic man)
 - มนุษย์พยายามแสวงหาประโยชน์ทางวัตถุมากที่สุด จากการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นในตลาด ซึ่งมีลักษณะแข่งขันอย่างเสรี
2. มนุษย์จะพยายามหาข่าวสารที่จำเป็นทั้งหมด เพื่อให้สามารถรู้ทางเลือกที่ได้กำไร หรือประโยชน์มากที่สุด
3. แม้การแลกเปลี่ยนจะมีอยู่ในทุกสังคม แต่สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการแลกเปลี่ยนทั่วไปของบุคคลในสังคม
4. การแลกเปลี่ยนของมนุษย์ มีเป้าหมายที่การแลกเปลี่ยนทางวัตถุ นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายทางจิตใจด้วย และทางการบริการต่าง ๆ

มาลินอฟสกี (Malinowski) ได้กล่าวคำพูดในเรื่องการแลกเปลี่ยน ซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวความคิดในเรื่องการแลกเปลี่ยนสมัยใหม่ว่า

1. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล ต้องการสนองความต้องการอันจำเป็นของตน โดยอาศัยหลักเศรษฐกิจที่ลงทุนน้อยที่สุด
2. ความต้องการทางจิตวิทยามากกว่าเศรษฐกิจ ที่เป็นพลังในการเริ่มและผูกพันการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน จึงเป็นสิ่งที่สามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมทางสังคม
3. ความสัมพันธ์การแลกเปลี่ยน อาจครอบคลุมคนมากกว่า 2 ฝ่าย

เลวี-สเตรัส (Levi-Strauss) ได้วิเคราะห์การแต่งงานกับญาติห่าง ๆ ตามแบบคลาสสิกใน The Elementary Structures of Kinship ในปี 1949 พฤติกรรมของมนุษย์ได้นำสิ่งเหล่านี้มาเป็นแนวในการประพจน์ปฏิบัติระหว่างกัน เลวี-สเตรัส ได้สร้างหลักการแลกเปลี่ยนที่สำคัญหลายอย่าง คือ

1. ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่างย่อมต้องมีค่าใช้จ่าย(ทุน) สำหรับปัจเจกชนแต่ค่าใช้จ่ายเหล่านี้เป็นเรื่องของสังคม คือเป็นค่าใช้จ่ายในเชิงประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมายและค่านิยม ลักษณะนี้ของสังคมต้องการกระทำที่ก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายเป็นค่าใช้จ่ายในการแสดงออกให้กับระเบียบสังคมที่ต้องแสดงพฤติกรรม

2. สิ่งที่มีค่าและหายากที่สุดในสังคมไม่ว่าจะเป็นสิ่งของหรือสัญลักษณ์ เช่น ความนิยมหรือเกียรติคุณ เวลาจะแจกจ่ายไปจะต้องอยู่ในกรอบของบรรทัดฐานและค่านิยม หากทรัพยากรมีมาก หรือสังคมไม่ถือว่ามีความค่า การแจกจ่ายก็ทำได้โดยไม่ต้องถูกควบคุม แต่พอสังคมถือว่าหายาก และมีค่าก็จะสร้างระเบียบในการแจกจ่ายขึ้น

3. ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่าง ต้องขึ้นอยู่กับกฎ หรือบรรทัดฐานของการให้และการรับ คือผู้รับจะต้องมีข้อมูลพื้นฐานในการให้ตอบ

ข้อคิดสำคัญของ เลวี-สแตลส์ คือ บางกรณีหลักการให้และรับเป็นแบบตรงและซึ่งกันและกัน, บางกรณีหลักการให้และรับเป็นแบบฝ่ายเดียว ซึ่งการให้ตอบอาจผ่านบุคคลที่ 3 (4,5,6...) ก็ได้จากประเภทของการให้และรับ 2 ประเภทนี้ อาจมีประเภทย่อยได้อีกมากมาย

4. ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่างในระบบสังคม มักจะเป็นแบบการกระทำระหว่างกันโดยตรงของบุคคลต่าง ๆ แต่มีกรรวมอยู่ใน "complex network" ของการแลกเปลี่ยนทางอ้อมมากกว่า

แนวความคิดของนักจิตวิทยาพฤติกรรม

แนวความคิดนี้ยึดหลักการที่ว่า ทั้งมนุษย์และสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่แสวงหารางวัลหรือสิ่งตอบแทนด้วยกันทั้งคู่ และจะเลือกทางเลือกที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุด (ให้กำไรมาก) แต่ได้รับโทษน้อยที่สุด (ลงทุนน้อย)

แนวความคิดพฤติกรรมนิยมเรื่องทฤษฎีการแลกเปลี่ยน มีดังนี้

1. ในสถานการณ์ใด ๆ สิ่งมีชีวิตจะแสดงพฤติกรรมที่ก่อผลตอบแทนมากที่สุด และให้โทษน้อยที่สุด
2. สิ่งมีชีวิตจะประพฤตซ้ำในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกับอดีต ซึ่งให้ผลตอบแทนงาม
3. สิ่งกระตุ้นในอดีตที่ให้ผลตอบแทนงามจะก่อให้เกิดพฤติกรรมทำนองเดียวกับอดีตอีก
4. การประพฤตซ้ำจะเกิดขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ ตราบที่ยังให้ผลตอบแทน
5. สิ่งมีชีวิตจะแสดงความโกรธ หากพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งในอดีตเคยก่อให้เกิดผลตอบแทนงาม แต่ปัจจุบันไม่ก่อผลเช่นนั้นอีก
6. ยิ่งสิ่งมีชีวิตได้รับรางวัลเฉพาะอย่างใดมากขึ้นเท่าใด พฤติกรรมนั้นก็ลดรางวัลลงเท่านั้น (เนื่องจากสถานการณ์) และสิ่งมีชีวิตนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะประพฤตแบบอื่นเพื่อหารางวัลแบบอื่นต่อไป

ในการแลกเปลี่ยนนั้น มนุษย์ก่อให้เกิดผลกระทบ โอกาสที่จะได้รับรางวัลของกันและกัน เพราะมนุษย์มีความสามารถในการคิดคำนวณ คาดผลในอนาคต, มนุษย์นั้นไม่เพียงแต่คิดซับซ้อน แต่ความคิดของมนุษย์ยังมีอารมณ์ และถูกควบคุมด้วยพลังทางสังคมและวัฒนธรรมหลายอย่างอีกด้วย ทำให้มองเห็นว่า การแลกเปลี่ยนเชียบฐานะสูงขึ้นจากการเป็นกิจกรรมที่ให้รางวัลแก่บุคคลแต่ละคนโดยตรง ไปเป็นของสังคมและให้รางวัลโดยอ้อม ซึ่งทำให้ช่ายงานการแลกเปลี่ยนดำรงอยู่ได้นาน

นักคิดที่สำคัญเรื่องทฤษฎีการแลกเปลี่ยนนอกจากที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่

1. โรเบิร์ต เอช ซาลิสบูรี่ (Robert H. Salisbury)
2. จอร์จ ซี โฮแมน (George C. Homans)
3. ปีเตอร์ เอ็ม. เบล (Peter M. Blau)

ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะความคิดบางเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้อย่างย่อ ๆ เท่านั้น

แนวคิดของโรเบิร์ต เอช. ซาลิสบูรี

ซาลิสบูรี ได้เสนอทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเพื่อนำมาอธิบายกลุ่มผลประโยชน์ โดยเขากล่าวว่าผลประโยชน์จะเป็นสิ่งจูงใจให้คนเข้าร่วมกลุ่ม เขาได้แบ่งผลประโยชน์ออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. ผลประโยชน์ที่เป็นวัตถุ (material benefits) เช่น เงิน งาน การให้ลดภาษี
2. ผลประโยชน์ทางด้านอารมณ์ความรู้สึกใกล้ชิด (salidary benefits) เช่น การเรียนรู้ มิตรภาพที่ได้จากการร่วมในกลุ่ม
3. ผลประโยชน์ทางการมีจุดมุ่งหมายหรือการแสดงออก (purpo sive or expressive benefits) เช่น ความรู้สึกพอใจทางด้านอุดมการณ์หรือความพอใจที่ได้แสดงออกให้เห็นถึงอุดมการณ์

การจะทราบว่าสมาชิกกลุ่มต้องการอะไรนั้น ทราบโดยผู้นำกลุ่มหรือผู้จัดตั้งกลุ่ม ทดลองเสนอผลประโยชน์ต่าง ๆ แก่สมาชิกหรือผู้บริโภค ทั้งผลประโยชน์ทางวัตถุ ผลประโยชน์ทางอารมณ์ความรู้สึกใกล้ชิด และผลประโยชน์ทางการมีจุดมุ่งหมายหรือทางการแสดงออก ว่าผลประโยชน์แต่ละอย่างเมื่อให้ไปแล้วนั้น ได้รับการสนับสนุนแค่ไหน และลักษณะการสนับสนุนนั้น กระจายแค่ไหน ผลประโยชน์ได้รับการสนับสนุนจากพวกใด การสนับสนุนเหล่านี้ก็เช่นการลงคะแนนเสียงให้ การให้เงินสนับสนุน หรืออะไรก็ตามที่มีคุณค่าทางการเมือง

ลักษณะของการแลกเปลี่ยน จะเป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างผู้นำกลุ่มกับสมาชิกกลุ่ม หรือผู้ที่ จะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม

ลักษณะการแลกเปลี่ยนเริ่มขึ้นเมื่อ ผู้นำกลุ่ม ลงทุนเพื่อให้เกิดสินค้าและบริการ เสนอต่อผู้ที่ เป็นหรือจะเข้ามาเป็นสมาชิก ผู้นำจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนคือการสนับสนุนของสมาชิก ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ตอบแทนทางด้านที่เป็นวัตถุหรือไม่เป็นวัตถุ, ในกรณีการ

เลือกตั้งหัวหน้ากลุ่ม หรือการเลือกตัวแทน ผู้สมัครเหล่านี้ลงทุนเพื่อต้องการให้ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างน้อยที่สุดคือ ได้รับเลือกตั้ง⁴²

แนวความคิดของจอร์จ ซี. โฮแมน

โฮแมนเป็นนักสังคมวิทยา ที่มองการกระทำทางสังคมในแง่พฤติกรรมการแลกเปลี่ยน โฮแมน เห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ประกอบด้วยหน่วยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. กิจกรรม (activities) ก็คือ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ในสถานการณ์ที่กำหนด เพื่อมุ่งประสงค์รางวัล
2. การกระทำระหว่างกัน (interaction) เป็นกระบวนการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันในหนึ่งหน่วยกิจกรรม เพื่อต้องการรางวัล และหลีกเลี่ยงการลงโทษจากบุคคลอื่น
3. ความรู้สึก (sentiments) เป็นสภาพจิตภายในตัวบุคคลในกิจกรรมและการกระทำระหว่างกัน เช่นความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ

นอกจากนี้แล้ว ในแง่ของพฤติกรรมการแลกเปลี่ยน ยังมีตัวแปรตัวอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอีก ได้แก่ คุณค่า (value) เป็นระดับคุณค่าของรางวัล บรรทัดฐาน (norms) ปริมาณ (quantity) เป็นลักษณะการกระทำที่ทำไปแล้วได้รับการลงโทษหรือได้รางวัลหรือเปลี่ยนจากรางวัลหนึ่งมาสู่อีกรางวัลหนึ่ง, ทุน (investments) ได้แก่ สิ่งที่คุณคามีมาแต่เดิม เช่น ทักษะ สติปัญญา ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา เพศ อายุ เชื้อชาติ ฯลฯ เป็นต้น กำไร (profit) การประเมิน (distributive justice) ได้แก่ การที่คุณคิลประเมินกำไรแล้วขาดทุนแล้ว จึงได้แสดงพฤติกรรม

⁴²Robert H. Salisbury, An Exchange Theory of Interest
Group : Interest Group Politics in America (New York : Harper & Row
Publisher, 1970), p. 150.

โธแมนเห็นว่า การกระทำในอดีตที่บุคคลทำแล้วได้รับรางวัล บุคคลมักจะทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก ยิ่งได้รับรางวัลบ่อยครั้ง ก็จะยิ่งแสดงพฤติกรรมนั้น รวมไปถึงคุณค่าของรางวัลอีกด้วย รางวัลยังมีค่าสูง บุคคลยิ่งแสดงพฤติกรรม แต่ถ้าเขาได้รับรางวัลชนิดเดียวกันบ่อย ๆ รางวัลนั้นจะยิ่งด้อยค่าลง และถ้าเขาประเมินตัวเองว่าเสียเปรียบบุคคลอื่น เช่นไม่ได้รับรางวัลหรือได้รับรางวัลน้อยกว่า เขาจะเกิดอารมณ์โกรธ ไม่พอใจและมีพฤติกรรมก้าวร้าว

แนวคิดของปีเตอร์ เอ็ม. เบลู (Peter M. Blau)

เบลูเป็นนักทฤษฎีแลกเปลี่ยนแบบโครงสร้างนิยม (exchange structuralism)
เบลูเห็นว่า

1. พฤติกรรมของบุคคลโดยมากเน้นเป้าหมาย เพื่อมาตอบสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งจะทำให้ได้ก็แต่โดยการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น
2. การที่จะได้เป้าหมายดังกล่าว บุคคลจะต้องค้นหาวิธีการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น เป้าหมายหรือรางวัลแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ
 - ประเภทแรก ได้แก่ รางวัลที่เห็นได้ภายนอก (extrinsic rewards) เช่น เงินทอง สินค้า บริการ
 - ประเภทที่สอง ได้แก่ รางวัลที่อยู่ภายใน (intrinsic rewards) มีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น ความรัก เกียรติ ฯลฯ

เบลู อธิบายการเข้าพึ่งพา แลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ของบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการ ทำให้เกิดการกระทำระหว่างกันทางสังคมขึ้น และเบลูยังเห็นว่าลักษณะการแลกเปลี่ยนในสังคมสมัยใหม่ ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมในแง่ของสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนต่าง ๆ รวมไปถึงมีลักษณะเป็นสถาบันอย่างสูง ในขณะที่การแลกเปลี่ยนในสังคมชุมชนมีลักษณะง่าย ๆ ตรงไปตรงมา และยังไม่มึระดับเป็นสถาบันมากนัก ในสังคมสมัยใหม่การแลกเปลี่ยนมีลักษณะซับซ้อน และสัมพันธ์กันระหว่างระบบย่อย ๆ ต่าง ๆ ในสังคม

ในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีแลกเปลี่ยนนี้ จะนำทฤษฎีนี้มาใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างพรรคการเมืองกับผู้สมัคร เป็นผู้แทนพรรคในการลงสมัครรับเลือกตั้ง ทั้งนี้ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับผู้สมัครในการคัดเลือกผู้สมัครของพรรคนั้น พรรคจะมองโอกาสที่ผู้สมัครจะได้รับการเลือกตั้ง เช่น การพิจารณาฐานะค่านิยมของผู้สมัครในขณะนั้นมีมากน้อยแค่ไหน ดังนั้นผู้สมัครระดับนำในเห็นที่หรือเป็น สส.อาวุโสที่มีประสบการณ์ทางการเมืองสูง และอาจมีผู้สมัครในสังกัดของตน ก็จะได้รับการยอมรับจากพรรคค่อนข้างมาก ในขณะที่ผู้สมัครก็จะมองผลตอบแทนที่ตนจะได้จากพรรค ซึ่งหมายถึงการได้เป็นตัวแทนพรรคในการลงสมัครรับเลือกตั้ง และเป็นผู้สมัครก็อาจได้รับโอกาสที่จะเป็นตัวแทนของพรรคการเมืองที่ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับผู้อุปถัมภ์และลูกน้อง⁴³ (Patron-Client Model)

แนวความคิดเกี่ยวกับผู้อุปถัมภ์-ลูกน้อง มีความเห็นว่า ในสังคมที่กำลังพัฒนาบางแห่งนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไม่ใช่อยู่ที่กลุ่ม และการรวมกลุ่ม หากขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เฉพาะตัวระหว่างบุคคล 2 คน ความสัมพันธ์ระหว่างคน 2 คนนี้ ไม่มีลักษณะของกลุ่ม (group) ในความหมายที่แท้จริง

แนวความคิดนี้มาจากนักสังคมวิทยาชื่อ จอร์จ ฟอสเตอร์ (George Foster) นักรัฐศาสตร์ได้นำมาใช้เป็นตัวแบบในการศึกษา ระบบการเมือง และความสัมพันธ์ทางการเมือง ในสังคมที่กำลังพัฒนา เช่น คาร์ล ลันเดย์ (Carl Lande) และ เจมส์ ซี. สกอต (James C. Scott) เป็นต้น

⁴³ ชัยอนันต์ สมุทรวาณิช, การเมืองกับการบริการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บรรณกิจ, 2533), หน้า 38.

ตัวแบบผู้อุปถัมภ์-ลูกน้อง (patron-client model) นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นความสำคัญระหว่างคน 2 คนเท่านั้น ที่เรียกว่า บุคคล 2 คนนี้ ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน บุคคลแต่ละคนในสังคมมีอิสระที่จะเลือกผู้อุปถัมภ์ หรือผู้อุปถัมภ์เลือกลูกน้องแต่ละคนมีอิสระในการกำหนดจำนวนบุคคลที่เขาจะมีความสัมพันธ์ด้วย และมี

ลักษณะพิเศษของความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ลูกน้อง ได้แก่⁴⁴

1. การใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินร่วมกัน โดยแต่ละคนต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม ทรัพย์สินอาจเป็นของบุคคลเดียว หรืออยู่ในความควบคุมของบุคคลคนเดียว
2. เนื่องจากลักษณะของปฏิสัมพันธ์ของแต่ละคู่สัมพันธ์ แตกต่างกัน จึงมีการให้ประโยชน์เป็นพิเศษต่อบางคนมากกว่าคนอื่น ๆ เช่น ผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งให้ประโยชน์แก่ลูกน้อง ก. มากกว่า ลูกน้อง ข. แต่ให้ประโยชน์แก่ลูกน้อง ข. มากกว่าคนที่ไม่ใช่ลูกน้อง เป็นต้น
3. เนื่องจากความสัมพันธ์เช่นนี้มีลักษณะเปราะบาง เพราะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ดังนั้น การที่จะรักษาเสถียรภาพของความสัมพันธ์ไว้ได้ ก็จะต้องมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันอยู่ อย่างต่อเนื่อง บุคคลแต่ละคน ต่างมีของที่อีกฝ่ายไม่มี และของที่ทั้งสองฝ่ายมีนั้นเป็นสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการจะได้
4. เนื่องจากความสัมพันธ์แบบนี้ประกอบด้วยบุคคลเพียง 2 คน ดังนั้นผลประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกัน จึงเป็นผลประโยชน์เฉพาะเจาะจงเป็นการส่วนตัว เช่นคน

⁴⁴Carl lande, Leaders, Factions, and Parties : The Structure of Philippine Politics (New Haven, Connecticut : Southeast Asia Studies Monograph Series No. 6, 1966) p. 144. อ้างใน ชัยอนันต์ สมทวณิช การเมืองการบริหาร, หน้า. 38.

อาจสรุปได้ว่า การที่มีความสัมพันธ์เช่นนี้เกิดขึ้นก็เพราะในสังคมมีความแตกต่างกันอย่างมากในด้านสถานะทางสังคม ความมั่งคั่ง และอำนาจ

ในส่วนที่เกี่ยวกับระบบการเมืองนั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบนี้ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการเมือง และโครงสร้างทางการเมืองซึ่งมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากโครงสร้างทางการเมืองแบบกลุ่ม คือ⁴⁵

1. ระบบนี้ขึ้นอยู่กับตัวผู้นำเพียงคนเดียว (ผู้อุปถัมภ์) ผู้นำเป็นผู้รวบรวมลูกน้อง
2. การก่อตัวและโครงสร้างของระบบ มีผู้นำเป็นจุดศูนย์กลาง ไม่ใช่กลุ่มเป็นจุดศูนย์กลาง ผู้นำเป็นคนที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์
3. ความสัมพันธ์ในระบบเป็นความสัมพันธ์ในทางตั้ง และระหว่างบุคคล 2 คน ในความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ และลูกน้องนี้ ถ้าจะมีความรู้สึกร่วมกันระหว่างลูกน้องก็เป็นเพราะว่าเขาต่างถือกันว่ามีนายคนเดียวกัน

ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ ลูกน้องนี้ มีลักษณะเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่าง นาย-ไพร่ ในสังคมไทยโบราณ และแม้แต่ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์เช่นนี้ก็ยังคงมีอยู่มาก แม้ว่าจะมีการนำโครงสร้างขององค์การสมัยใหม่มาใช้ก็ตาม โครงสร้างสมัยใหม่จึงกลายเป็นโครงสร้างซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ โดยที่โครงสร้างเดิมแบบผู้อุปถัมภ์-ลูกน้องยังคงเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่ไม่เป็นทางการ และในทางปฏิบัติมีความสำคัญและอิทธิพลมากกว่าความสัมพันธ์ทางการเมืองเสียอีก

⁴⁵ ชัยอนันต์ สมุทรวาณิช, การเมืองการบริหาร, หน้า 40.

เราอาจแสดงความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ลูกน้อง ได้ตามภาพนี้

เนื่องจากสังคมไทย เป็นสังคมที่กำลังพัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในขณะนี้ มีความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ลูกน้อง มีอิทธิพลมากกว่าความสัมพันธ์ในรูปแบบอื่น

รศ. ดร. ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ^{๔๖} อาจารย์ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่คิดถึงตัวบุคคลมาก ตัวห้วคະແນมาจาก "Individual" มาก พูดคำไหนเป็นคำนั้น เช่น เสียเล็ก พูดคำไหนเป็นคำนั้น จะเอาใครมาเป็น ส.ส. ก็ได้ หรือ พระ หรือ โต๊ะอิหม่าม ฯลฯ คนเหล่านี้พูดแล้วมีผลให้ชาวบ้านไปเลือกเลย, สังคมอุตสาหกรรม มีระบบพรรคการเมือง แต่สังคมเกษตรกรรม มี "ลูกพี่" สนับสนุนลูกพี่ หรือแยกกันก็เพราะลูกพี่ ใครเป็นใหญ่ก็มีการถือหาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๔๖} ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, อาจารย์ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, "คำบรรยายวิชา พฤติกรรม และกระบวนการเลือกตั้ง" ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๗ ห้อง ร.202 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2534, เวลา 16.00-19.00 น.

จึงไม่เป็นการแปลกเลยที่ในสังคมเกษตร "Individual" มีผลอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก การเอาคนมาเป็นอธิบดี ปลัดกระทรวง มาจากค่านิยม "เจ้านาย-ลูกน้อง" (patron client)

ในทุก ๆ สังคมย่อยของสังคมไทย มีระบบ "เจ้านาย-ลูกน้อง" อันนี้เป็นแกนของ การเมืองไทย

จากแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ - ผู้ใต้อุปถัมภ์ (patron-client relation) เป็นความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล 2 คน ซึ่งจะนำไปสู่ มิตรภาพส่วนบุคคลต่อกัน โดยผู้ที่มีสถานะภาพที่สูงกว่า (ผู้อุปถัมภ์) จะใช้อิทธิพลและทรัพยากร ของคนในการจัดหา ป้องกันผลประโยชน์ หรือทั้งสองอย่างให้กับผู้ที่มีสถานะภาพต่ำกว่า (ผู้ใต้ อุปถัมภ์) โดยที่ผู้ให้อุปถัมภ์ก็จะตอบแทน โดยการสนับสนุน และให้บริการแก่ผู้ใต้อุปถัมภ์

Carl Lande ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ ผู้ใต้อุปถัมภ์ มีลักษณะที่สำคัญอยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ⁴⁷

1. ใช้ผลประโยชน์ในทรัพย์สินร่วมกัน โดยแต่ละคนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทรัพย์สินนี้อาจเป็นของบุคคลคนเดียวกัน หรืออยู่ในความควบคุมของบุคคลคนเดียว
2. เนื่องจากลักษณะการปฏิสัมพันธ์ของแต่ละคู่สัมพันธ์แตกต่างกัน จึงให้ผลประโยชน์เป็นพิเศษต่อบางคนมากกว่าคนอื่น
3. ความสัมพันธ์มีลักษณะเปราะบาง เพราะขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นสำคัญ การรักษา สภาความสัมพันธ์จะอยู่ได้ ต้องมีการรักษาผลประโยชน์ไว้ต่อกัน บุคคลแต่ละคนจะต้องมีของที่ บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งไม่มี และของทั้งสองมีนั้นเป็นที่ต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง

⁴⁷Carl Lande, Leaders, Factions and Parties : The Structure of Philippine Politics, p. 144.

4. เนื่องจากความสัมพันธ์ประกอบด้วยบุคคลเพียง 2 คน ดังนั้น ผลประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนจึงเป็นผลประโยชน์ที่เฉพาะเจาะจงตัว

ความสัมพันธ์แบบนี้ทำให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวและเชื่อฟังกัน ของผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ โดยที่ผู้สมัคร์ที่คุมอยู่ในภาคหรือเป็น สล.ระดับอาวุโสที่คุมอยู่ในพื้นที่นั้น จะมีลูกน้องหรือผู้สมัคร์ในสังกัดที่สรรหาให้ลงเลือกตั้งในระดับจังหวัด ก็จะเชื่อฟังคำสั่ง และยอมอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้นั้น และทางพรรคก็จะสนับสนุนในทุกเรื่อง ถ้ามั่นใจว่าบุคคลผู้นั้นจะสามารถทำให้พรรคได้ที่นั่งเพิ่มขึ้น

แนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกสรรทางการเมือง

การเลือกสรรทางการเมือง หมายถึงการดึงเอาประชาชนให้เข้าไปมีความผูกพันกับรัฐ โดยที่ทั้งรัฐและประชาชนต่างมีบทบาทและหน้าที่ต่อกัน ช่วยเหลือกันและส่งเสริมกัน ทำให้ระบบการเมืองดำเนินไปเรื่อยๆซึ่งการเลือกสรรทางการเมืองมีความสำคัญต่อระบบการเมืองมาก เพราะเป็นขั้นตอนของการดึงเอาบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วม ในระบบการเมือง โดยเฉพาะผู้ที่เข้าไปทำหน้าที่หรือมีบทบาทสำคัญทางการเมืองนั้น จะมีผลทำให้ระบบการเมืองดำเนินหรือแปรเปลี่ยนไปตามความชอบพอ ความพึงใจหรือความต้องการของบุคคลชั้นนำเหล่านี้ได้

การเลือกสรรทางการเมือง สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ การเลือกสรรทางการเมืองในหมู่ประชาชน และการเลือกสรรทางการเมืองในหมู่ชนชั้นนำ ทั้งนี้กระบวนการเลือกสรรผู้สมัคร์รับเลือกตั้งของพรรคการเมืองถือได้ว่า เป็นการเลือกสรรทางการเมืองในหมู่ชนชั้นนำ โดยที่การเลือกสรรทางการเมืองในหมู่ชนชั้นนำ เมื่อเข้าสู่ระบบการเมือง และมารับตำแหน่งหรือบทบาทที่สำคัญ ๆ นั้นอาศัยพื้นฐานที่ว่า คนเหล่านี้เคยมีบทบาทระดับรอง ๆ อยู่ในระบบการเมืองมาก่อนแล้ว คือเป็นการสรรหาหรือคัดเลือกให้มารับตำแหน่งหรือบทบาทสูง ๆ ต่อไปนั่นก็คือ การมีประสบการณ์ทางการเมืองมาก่อน กล่าวได้ว่าการเลือกสรรทางการเมืองในหมู่ชนชั้นนำ มักมีอยู่ 2 ขั้นตอนคือ

1. คัดเลือกเข้ามารับบทบาทรอง ๆ ก่อนแล้ว จึง
2. คัดคนในกลุ่มนั้นบางคน ให้มารับบทบาทสูง ๆ ต่อไป⁴⁸

โดยที่ชนชั้นนำที่จะมีโอกาสเข้ามารับบทบาทสำคัญในระบบการเมือง หรือชนชั้นนำที่มักจะมีโอกาสได้รับการเลือกสรร มักจะเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษาดีและมีสถานภาพในสังคมสูง ช่องทางหรือหน่วยงานหรือ โครงสร้างที่จะเลือกสรรชนชั้นนำนี้ มักได้แก่ พรรคการเมือง และสถาบันอื่น ๆ แต่พรรคการเมืองนั้นเป็นสถาบันหลักในการที่จะคัดเลือกและสรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักกว้างขวาง หรืออย่างน้อยก็ในเขตเลือกตั้งหนึ่ง ๆ เข้ามาเป็นผู้แทนราษฎร และหากพรรคการเมือง โศคติในการเลือกตั้งได้เข้าไปจัดตั้งรัฐบาล หรือร่วมจัดตั้งรัฐบาล ผู้แทนในสังกัดพรรคบางคนที่มีโอกาสได้รับตำแหน่งสำคัญ

ซึ่งในการเลือกสรรทางการเมืองในหมู่ชนชั้นนำ มีข้อสังเกตอันเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้คือ

1. หลักการจำเพาะ หมายถึง การระบุว่าผู้ที่จะได้รับหน้าที่สูงสุดในบ้านเมือง จะต้องมาจากคนในตระกูลสูงและอยู่ในกลุ่มผู้ปกครองอยู่แล้ว
2. หลักความสามารถ ซึ่งหมายถึง การมีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีประโยชน์ต่อระบบนั้น ๆ

หากการกล่าวถึงแนวความคิดในการเลือกสรรทางการเมือง โดยเฉพาะแนวความคิดในเรื่องการเลือกสรรทางการเมืองในหมู่ชนชั้นนำ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษา เรื่องการเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมือง ได้นั้นจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญในการเลือกสรรทางการเมืองในหมู่ชนชั้นนำ ได้แก่ หลักการจำเพาะอันหมายถึงการเป็นบุคคลชั้นสูงในสังคมมีฐานะทางเศรษฐกิจดี รวมทั้งมีการศึกษาดี เป็นต้น และหลักการความสามารถเฉพาะอย่าง ซึ่งเป็นความสามารถเฉพาะในแง่ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรนั้น

⁴⁸มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชาระบบการเมืองเปรียบเทียบ หน่วยที่ 1-6, (นนทบุรี: ฝ่ายการพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527), หน้า 188.

พรรคการเมืองกับบทบาทหน้าที่การเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้ง

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า บทบาทหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของพรรคการเมือง ในฐานะองค์กรทางการเมืองที่มีความสำคัญ คือ หน้าที่ในการเลือกสรรบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และมีความเหมาะสมในการเป็นตัวแทนของประชาชน

สมบูรณ์ สุขสำราญ ได้กล่าวถึงพรรคการเมืองว่า พรรคการเมืองทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก ทำหน้าที่กลั่นกรองเลือกตัวบุคคลที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งเข้ามาทำหน้าที่ในตำแหน่งการเมือง ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับปกติ ประการที่สอง พรรคการเมืองทำหน้าที่ร่าง และผสมผสานนโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองเสนอต่อประชาชน⁴⁹

ลิขิต จีร์เวคิน ได้เสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองว่า พรรคการเมืองกับระบบการเมืองแบบทันสมัยเป็นของคู่กัน ยิ่งในระบบประชาธิปไตยด้วยแล้ว การปรากฏของพรรคการเมืองเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ (sine qua non) เพราะในระบบดังกล่าวการจัดตั้งรัฐบาลต้องอาศัยการเลือกตั้งไม่ว่าทางตรง (แบบสหรัฐอเมริกา) หรือทางอ้อม (แบบอังกฤษ) จะต้องเป็นพรรคการเมืองรณรงค์หาเสียง เสนอนโยบายและเสนอผู้สมัครให้ประชาชน⁵⁰

พรรคการเมืองแต่ละพรรคอาจจะมีวิธีการและขั้นตอน ของการคัดเลือกผู้สมัครในนามพรรคที่ต่างกันได้ และความแตกต่างของวิธีการคัดเลือกผู้สมัครของพรรคการเมือง แต่ละ

⁴⁹ สมบูรณ์ สุขสำราญ, การเมืองการปกครองสหราชอาณาจักร (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2527), หน้า 45.

⁵⁰ ลิขิต จีร์เวคิน, พรรคการเมืองและการพัฒนาทางการเมือง, เอกสารประกอบการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 5.

พรรคย่อมสะท้อนลักษณะบางประการของพรรคการเมืองเหล่านั้นด้วย E.E.Schattschneider นักทฤษฎีชาวอเมริกันกล่าวถึงประเด็นนี้ว่า "คนที่เป็นผู้คัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคเขาผู้นั้นคือเจ้าของพรรค" เพราะฉะนั้นกลไกการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองที่สะท้อนถึงอำนาจการตัดสินใจในเรื่องนี้ว่า ตกอยู่กับบุคคลกลุ่มใดของพรรคย่อมจะสะท้อนว่าอำนาจของพรรคตกอยู่กับคนกลุ่มไหน⁵¹

การเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองนั้น บางประเทศกระทำกันเป็นการภายใน บางประเทศก็กระทำอย่างเปิดเผยแก่สาธารณชนทั่วไป มีกฎระเบียบระบุโดยแน่ชัด เช่น การพิจารณาคัดเลือกบุคคลที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น สำหรับกระบวนการสรรหาผู้สมัครของพรรคการเมืองโดยทั่วไปนั้น บางพรรคก็อาจดำเนินการโดยตั้งคณะกรรมการของพรรคขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่สรรหาผู้สมัครเพื่อนำไปเสนอให้สมาชิกพรรครับรอง หรือเสนอให้คณะกรรมการบริหารพรรคเป็นผู้พิจารณา ซึ่งในขั้นตอนการเลือกเฟ้นตัวบุคคล อาจจะกระทำโดยให้สมาชิกพรรคในท้องถิ่น หรือ สส.เก่าของพรรคเป็นผู้รับรองก็ได้ หรืออาจจะนำเสนอได้โดยสาขาพรรคในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นผู้พิจารณาเสนอชื่อให้คณะกรรมการสรรหาที่พรรคได้ตั้งขึ้นมา หรืออาจเสนอให้คณะกรรมการบริหารพรรคโดยตรง เพื่อพิจารณาเลือกสรรในขั้นสุดท้ายต่อไป

พรรคการเมืองของไทยโดยทั้งหมดให้อำนาจแก่คณะกรรมการของพรรคในส่วนกลางเป็นผู้มีอำนาจในการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพียงแต่ว่าวิธีการได้มาซึ่งรายชื่อที่จะเสนอให้คณะกรรมการพรรคพิจารณาตัดสินสุดท้าย อาจจะแตกต่างกันไป ซึ่งพอจะแบ่งได้เป็น 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ 1. ใช้ สส.เดิมของพรรคเป็นผู้เสนอ 2. ใช้สาขาพรรคเป็นผู้เสนอ อย่างไรก็ตามอำนาจสุดท้ายยังคงอยู่กับคณะกรรมการของพรรค

⁵¹ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในสภาผู้แทนราษฎร (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 39-53.

ในหนังสือ Political Parties ของ Robert H.Blank ได้กล่าวถึงบทบาทของพรรคการเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสรรหาผู้สมัครรับเลือกตั้งว่า "หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของพรรคการเมือง คือการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งและเสนอชื่อผู้สมัครเพื่อเป็นตัวแทนของพรรค ซึ่งการคัดเลือกและการเสนอชื่อนี้เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการเลือกตั้ง ซึ่งการคัดเลือกจะช่วยจำกัดผู้สมัครลง นอกจากนี้การเสนอชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการทางการเมือง คุณสมบัติของผู้สมัครในการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นอยู่กับขั้นตอนการเลือกสรรของพรรค ความเปิดกว้างของการเลือกสรร จะช่วยบ่งบอกถึงความเปิดกว้างของระบบการเมือง เพราะถ้าชนชั้นนำเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่สามารถได้รับการเสนอชื่อ กระบวนการเลือกตั้งก็จะปิดแคบสำหรับบุคคลทั่วไป หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการเลือกสรรที่เปิดกว้างจะช่วยสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่กว้างขวางขึ้นและทำให้ระบบการเมืองนั้นสามารถตอบสนองต่อกลุ่มผลประโยชน์หลายกลุ่มได้"⁵²

กระบวนการเลือกตั้งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย เพื่อให้ได้มาซึ่งบุคคลที่เป็นตัวแทนของประชาชน ที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในด้านการบริหารและนิติบัญญัติ พรรคการเมืองเกี่ยวข้องกับกระบวนการเลือกตั้ง ในฐานะที่เป็นองค์กรกลางที่ทำหน้าที่รวบรวมกลุ่มบุคคลที่มีแนวความคิดในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน มารวมกันเพื่อเสนอนโยบายในการปกครองประเทศ และพยายามเข้าไปทำหน้าที่ในฐานะฝ่ายบริหารเอง และทำหน้าที่ที่สำคัญในการคัดเลือกบุคคลที่จะเป็นตัวแทนของพรรคเข้าไปสู่กระบวนการเลือกตั้งเพื่อให้ได้เป็นตัวแทนของประชาชน

อาจกล่าวได้ว่า การสรรหาบุคคลหรือการเลือกสรรบุคคลก็คือ สรรหาหรือเลือกสรรตัวแทน เพื่อส่งเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมือง ด้วยเหตุที่ผู้ที่จะมาเป็นตัวแทนหรือผู้

⁵²Robert H.Blank, Political Parties : An Introduction
(Englewood Cliffs, N.J : Prectice-Hall, 1980), pp. 406-495.

สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองนั้น มีบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบที่สูงเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องมีการเลือกสรร หรือสรรหาผู้ที่จะมาเป็นตัวแทนซึ่งจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนและตัวแทนของพรรคการเมือง โดยการลงสมัครรับเลือกตั้ง เป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งอย่างเหมาะสมและรัดกุม แต่ทั้งนี้ขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งในการเลือกสรรทางการเมืองหรือ โดยเฉพาะในกระบวนการเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้ง ของพรรคการเมือง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากขั้นตอนหนึ่ง ก็คือ ขั้นตอนในการตัดสินใจ อันเป็นขั้นตอนซึ่งคณะกรรมการในการเลือกสรร จะต้องทำการตัดสินใจเลือกสรรบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ได้รับการเลือกสรร โดยตัดทอนบุคคลอีกบุคคลหนึ่งทิ้งไป ทั้งนี้คณะกรรมการเลือกสรร จึงจำเป็นที่จะต้องมีการบวนการในการตัดสินใจที่ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อผลสำเร็จที่จะมีต่อพรรคการเมืองของตนเองนั้น หมายความว่า การตัดสินใจเป็นขั้นตอนของคณะกรรมการเลือกสรรที่จะทำการตัดสินใจเลือกแนวทางที่เห็นว่ามิผลประโยชน์ต่อตนเองมากที่สุด

การเมืองสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือได้ว่าเป็นประเทศแม่แบบประชาธิปไตยประเทศหนึ่ง มีกระบวนการสรรหาบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีเป็นขั้นตอนที่ซับซ้อนพอสมควร แม้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีแบบแผนการสรรหาผู้นำประเทศของตนที่แตกต่างจากระบบรัฐสภาอังกฤษและของไทย แต่ขั้นตอนของการคัดเลือกประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีความเป็นเสรีนิยมมากก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ควรนำมาพิจารณาในเรื่องการเลือกสรรทางการเมืองด้วย

การเลือกสรรผู้นำประเทศสหรัฐอเมริกา

การเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยทั่วไปมี 3 วิธี คือ^{๕๓}

1. การเลือกตั้งโดยตรง การเลือกตั้งโดยตรงนี้จะทำให้ประธานาธิบดีมีอำนาจมาก เพราะประชาชนไว้วางใจ เชื่อถือ และมอบอำนาจให้ เช่น ประธานาธิบดีชาร์ลส์ เดอ โกลล์ ของ

^{๕๓} วิทยุ อังคนารักษ์, กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้ง

(พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, .2499), หน้า 149-167, 262-273

ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

2. การเลือกตั้งโดยสภานิติบัญญัติ วิธีนี้เป็นทางเลือกประธานาธิบดีโดยนักการเมือง จึงทำให้อำนาจประธานาธิบดีไม่ค่อยมี เพราะต้องคอยเกรงใจนักการเมืองที่เลือกตนเข้ามา

3. การเลือกตั้งโดยใช้คณะผู้เลือกตั้ง (electoral college) วิธีนี้เป็นวิธีที่ใช้ อยู่ในสหรัฐอเมริกา เป็นการเลือกตั้งโดยประชาชนโดยอ้อม กล่าวคือประชาชนเลือกผู้แทนของตน ซึ่งเสนอตัวว่าจะสนับสนุนผู้ใดผู้หนึ่งเป็นประธานาธิบดี และให้ผู้แทนคณะนั้นไปออกเสียงเลือกประธานาธิบดีอีกทีหนึ่ง

ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา เป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญ และมีอำนาจมากที่สุดของประเทศ รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาได้กำหนดให้อำนาจบริหารเป็นของประธานาธิบดี และให้ประธานาธิบดีเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของกองทัพบกและกองทัพเรือของสหรัฐ และกองกำลังพลเรืออากาศสมัครของมลรัฐต่าง ๆ ที่เรียกเข้าปฏิบัติหน้าที่อันแท้จริงแก่สหรัฐ รวมทั้งมีอำนาจทำสนธิสัญญา ตามคำแนะนำและด้วยความยินยอมของวุฒิสภา จะเห็นได้ว่าตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญมาก ฉะนั้นจึงต้องการผู้นำที่มีความสามารถ ในการบริหาร การตัดสินใจที่ดีของเขาต่อการกระทำต่าง ๆ จะมีผลกระทบต่อชาวอเมริกากันทั้งมวล นอกจากนี้ตำแหน่งประธานาธิบดีจะต้องมีส่วนประกอบของบุคลิกภาพเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง และมีแบบฉบับในการใช้อำนาจทางการเมืองของประธานาธิบดี เป็นแบบอย่างเฉพาะตนที่จะทำให้ประสพผลสำเร็จในการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี^{๕๔}

การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐครั้งแรกมีขึ้นเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1788 โดยสภาคองเกรสขอให้รัฐต่าง ๆ เลือกผู้ที่จะทำหน้าที่ลงคะแนนเสียงหรือเรียกว่าคณะผู้เลือกตั้ง คณะผู้เลือกตั้งได้ออกเสียงเป็นเอกฉันท์เลือก จอร์จ วอชิงตัน (George Washington) เป็น

^{๕๔} เยาวนิจ สุนานนท์, "การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา," รัฐสภาสาร ปีที่ 28 ฉบับที่ 10 ตุลาคม 2523 (กองการพิมพ์ : สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา), หน้า 2-3

ประธานาธิบดี เมื่อ 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1789 ต่อจากนั้นมาก็ได้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีทุกสี่ปี ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญสหรัฐ^{๕๕}

คุณสมบัติและระยะเวลาของการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี (Qualifications and Terms)

รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา มาตรา 2 ได้ระบุคุณสมบัติผู้ที่จะมีสิทธิ์เข้ารับการเลือกตั้ง ตำแหน่งประธานาธิบดีดังนี้ คือ

1. มีสัญชาติอเมริกันโดยกำเนิด
2. ต้องมีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป
3. ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในสหรัฐอเมริกา ไม่น้อยกว่า 14 ปี

ประธานาธิบดีสหรัฐจะดำรงตำแหน่งได้คราวละ 4 ปี พร้อมกับรองประธานาธิบดีซึ่งได้รับเลือกให้อยู่ในตำแหน่งระยะเวลาเท่ากันกับตำแหน่งประธานาธิบดี รัฐธรรมนูญ มาตรา 22 แห่งสหรัฐอเมริกา ยังกำหนดมิให้ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งประธานาธิบดีให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีติดต่อกันเกินสองสมัย

ถ้ารองประธานาธิบดี หรือบุคคลใด ได้รับเลือกขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีแทนประธานาธิบดีคนเดิม ก็ให้ผู้นาดำรงตำแหน่งแทน อยู่ในตำแหน่งประธานาธิบดีจนครบวาระของประธานาธิบดีที่ตนมาแทน

^{๕๕} รุ่งอรุณ สังข์สวน, "การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1992,"

รัฐสภาสาร ปีที่ 39 ฉบับที่ 12 ธันวาคม 2534 (กองการพิมพ์ : สำนักงานเลขาธิการ
รัฐสภา, หน้า 77.

เมื่อใดก็ตามที่ตำแหน่งประธานาธิบดีว่างลง รองประธานาธิบดีจะเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีโดยอัตโนมัติ ดังเช่น นายลินคอล์น บี จอห์นสัน ได้เป็นประธานาธิบดีเพราะประธานาธิบดี จอห์น เอฟ. เคนเนดี ถูกลอบสังหารที่เมืองเท็กซัส หรือนายเจอร์รัลด์ ฟอร์ด ได้เป็นประธานาธิบดี เพราะประธานาธิบดี ริชาร์ด เอ็ม. นิกสัน ลาออกจากตำแหน่ง เนื่องจากมีส่วนพัวพันรู้เห็นกับคดีวอเตอร์เกต

ถ้าไม่มีรองประธานาธิบดี ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎร (Speaker of the House) ประธานวุฒิสภาชั่วคราว (President pro Tempore of the Senate) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงไปรษณีย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ หรือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน เข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีตามลำดับ

อย่างไรก็ตามมีคุณสมบัติที่ไม่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ คุณสมบัติเช่นว่านี้ เป็นข้อพิจารณาความชอบหรือไม่ชอบในลักษณะของผู้ที่จะมาเป็นประธานาธิบดีของสังคมนอเมริกา ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้^{๕๖}

- เพศ ประธานาธิบดีทุกสมัยของสหรัฐฯ เป็นเพศชาย เคยมีผู้สนับสนุนสตรีเข้าแข่งขันเหมือนกัน แต่ไม่เป็นที่นิยมของสังคมนอเมริกัน แต่สตรีที่เป็นสมาชิกสภาล่างของสหรัฐฯ มีหลายคนแล้ว

- ผิว ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ทุกคนเป็นคนผิวขาว และเผ่าแองโกลแซกซอน

- ศาสนา ส่วนมากถือศาสนาคริสต์นิกายใดนิกายหนึ่ง ประธานาธิบดีเกือบทุกสมัยถือโปรเตสแตนต์ ประธานาธิบดีนิกสันถือศาสนาคริสต์ นิกายเก่าแก่สืบมาจากอังกฤษ

^{๕๖} สันติ บางยี่ขัน, การเมืองสหรัฐอเมริกา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช), หน้า 61-63.

คือ เควกเกอร์ ส่วนประธานาธิบดีเคนเนดี เป็นคนเดียวที่ถือโรมันแคธอลิก ศาสนามีอิทธิพลต่อผู้ออกเสียงเลือกตั้งด้วย แม้รัฐธรรมนูญสหรัฐฯ จะมีได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับศาสนาประจำชาติไว้ก็ตาม

- หญิงในชีวิต ภรรยาของผู้ที่จะเป็นประธานาธิบดี เป็นผู้จะก้าวไปสู่ตำแหน่ง First Lady ของสหรัฐฯ จึงมีอิทธิพลมาก และมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อสังคมอเมริกัน แม้ในขณะรณรงค์หาเสียงก่อนเป็นประธานาธิบดี ปกติสังคมอเมริกันนับถือและเชื่อถือคนมีภรรยาแล้ว และผู้มีภรรยาที่ดี เช่น สวย อุนิสมัยดี ความรู้ดี ก็จะช่วยหาเสียงให้สามีได้มาก เช่น แจ็คกี้ เคนเนดี และ แพท นิกสัน

- ที่อยู่อาศัย ประธานาธิบดีส่วนมากมักจะมาจากรัฐใหญ่ ๆ เช่น โอไฮโอ หรือ นิวยอร์ก ฯลฯ

- การศึกษา อาชีพและประสบการณ์ในการบริหารราชการแห่งรัฐ

ส่วนมากแล้วประธานาธิบดีสหรัฐฯ มีการศึกษาดี อาชีพส่วนมากเป็นทนายความมาก่อน เช่น นิกสัน ลินคอล์น ฯลฯ และจะต้องเป็นนักประชาสัมพันธ์ที่ดีด้วย มักผ่านการเป็นผู้แทนประจำรัฐ หรือการเป็นผู้ว่าราชการรัฐมาก่อน และผ่านการเป็นผู้แทนสหรัฐฯ ในสภาล่าง สภาสูงตามลำดับ ก่อนที่จะมีชื่อเสียงเต็มที่ เข้าสมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดี

- ภูมิหลังทางคุณธรรม มีแนวโน้มจะต้องเป็นคนมีประวัติไม่ต่างพร้อยและไม่หย่าภรรยา

- คุณสมบัติอื่น ๆ เช่น เป็นที่รู้จักดีในหมู่สื่อมวลชนต่าง ๆ ฯลฯ

จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีไว้น้อยมาก จึงมีคนอเมริกันนับล้านคนที่มีคุณสมบัติดังกล่าว แต่เนื่องจากสหรัฐอเมริกามีพรรคการเมืองใหญ่ ๆ เพียง 2 พรรค คือ พรรครีพับลิกัน (ใช้ช้างเป็นสัญลักษณ์) และพรรคเดโมแครต (ใช้ลาเป็นสัญลักษณ์) และเป็นเวลากว่าร้อยปีแล้วที่มีเพียงสองพรรคนี้เท่านั้นที่ประสบชัยชนะในการเลือกตั้งประธานาธิบดี ผู้สมัครรับ

เลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในนามของพรรคทั้งสองนี้เท่านั้น จึงจะมีโอกาสชนะการเลือกตั้ง^{๕๗}

ด้วยเหตุที่พรรครีพับลิกันและพรรคเดโมแครตผูกขาดตำแหน่งประธานาธิบดีเอาไว้ ทำให้สมาชิกของพรรคทั้งสองต่างก็พยายามถึบตัวขึ้นมาเป็นผู้นำพรรค เพื่อที่จะได้รับการเสนอชื่อเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี โดยปกติแล้วผู้นำพรรคของพรรคการเมืองทั้งสองพรรคที่ได้รับการเสนอชื่อจากพรรคให้เข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีมักจะเป็นบุคคลดังต่อไปนี้^{๕๘}

1. ผู้ที่ชนะการเลือกตั้งและดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีมาแล้วหนึ่งสมัย เช่น ประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ ของพรรคเดโมแครตในปี 2523 และประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน ของพรรครีพับลิกันในปี 2527

2. รองประธานาธิบดี ผู้ซึ่งเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี เนื่องจากประธานาธิบดีคนเดิมถึงแก่กรรมขณะอยู่ในตำแหน่ง ได้รับเลือกจากพรรคให้เข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีต่อไปอีกหนึ่งสมัย เช่น ที่รองประธานาธิบดี ลินดอน บี จอห์นสัน ซึ่งเข้าดำรงตำแหน่งแทนประธานาธิบดี จอห์ เอฟ เคนเนดี ซึ่งถึงแก่กรรมในขณะอยู่ในตำแหน่ง ได้รับการเสนอชื่อเข้าชิงชัยในนามของพรรคเดโมแครตอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2507

3. ผู้นำพรรคซึ่งเคยเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีมาแล้ว แต่พ่ายแพ้ในการเลือกตั้ง และได้รับการสนับสนุนให้เข้าสมัครรับเลือกตั้งใหม่อีกครั้งหนึ่ง ตัวอย่างคือ ริชาร์ด เอ็ม นิกสัน เคยพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งเพื่อชิงชัยตำแหน่งประธานาธิบดีในปี พ.ศ.2503 แต่ก็ได้รับการเสนอชื่อเข้าสมัครรับเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2511

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๗} ปกครอง สุนทรสุทธิ์, "การเลือกตั้งประธานาธิบดีอเมริกัน," เทศาภิบาล 20 (1 มกราคม 2528) : 68.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

4. ผู้นำพรรคคนใหม่ซึ่งได้รับการเสนอชื่อจากพรรค ให้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี โดยผู้นำพรรคคนใหม่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผู้นำอื่น ๆ ในพรรคดังนี้

(1) เป็นผู้นำพรรคที่ผู้นำพรรคคนเดิมให้การสนับสนุนหรือได้รับเสียงสนับสนุนส่วนใหญ่จากภายในพรรค

(2) ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มวงในของพรรค

(3) กรณีที่เกิดความเห็นขัดแย้งกันในพรรคจนแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ หลาย ๆ กลุ่ม ในที่สุดก็มีการประนีประนอมกัน โดยผู้นำพรรคคนใหม่ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มย่อยคนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากเสียงส่วนใหญ่ของผู้นำกลุ่มย่อยอื่น ๆ

(4) กรณีที่มีการขัดแย้งกันในพรรคและมีการแบ่งกลุ่มกันในพรรคเป็นหลายกลุ่ม จะมีผู้นำกลุ่มย่อยคนหนึ่งประสพชัยชนะจากการแข่งขันภายในพรรคได้เป็นผู้นำคนใหม่

บางครั้งในการคัดเลือกตัวผู้สมัครในนามของพรรค เกิดมีการแตกแยกกันเป็นอย่างมากและไม่มีผู้นำกลุ่มย่อยคนใดชนะการแข่งขันในพรรค ก็จะมีการดึงบุคคลภายนอกซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปเข้ามาเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในนามของพรรคดังเช่นเมื่อปี พ.ศ. 2495 ภายในพรรครีพับลิกันมีความแตกแยกกันอย่างมาก ผลสุดท้ายต้องขอร้องให้ ดไวท์ ดี ไอเซนเฮาว์ นายพลเอกพิเศษนอกราชการ ซึ่งเป็นวีรบุรุษจากสงครามโลกครั้งที่สอง เข้ามาสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรค

การเสนอชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในนามของพรรค จะกระทำกันในที่ประชุมพรรคระดับชาติ ฉะนั้น นักการเมืองที่มุ่งหวังจะให้พรรคเสนอชื่อตนเข้ารับเลือกตั้งจะต้องใช้กลยุทธ์หลายรูปแบบด้วยกัน คือ^{๕๑}

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

1. เริ่มติดสนิทกับบุคคลสำคัญ ๆ ที่มีอิทธิพลทางการเมือง เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนในด้านการจัดระเบียบองค์การที่จะทำการรณรงค์หาเสียง
2. เริ่มสร้างฐานทางการเมืองของตน สร้างภาพพจน์ของตนให้เป็นที่นิยมในหมู่ประชาชนทั่วประเทศ ใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์ในการสร้างความนิยม
3. สร้างสัมพันธภาพกับองค์การทางการเมืองในระดับมลรัฐและระดับท้องถิ่น หรือสร้างองค์กรเฉพาะกิจของตนขึ้นมา

ขั้นตอนการเลือกตั้งประธานาธิบดี^{๑๐}

การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐมีขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน คือ

1. การคัดเลือกโดยกรรมการพรรค หรือที่เรียกว่า คอคัส (caucus) และการเลือกตั้งขั้นต้น หรือการหยั่งเสียง หรือที่เรียกว่าไพรมารี (primary election) เป็นการเลือกตั้งในห้าสิบรัฐและดินสตรีกต์ออฟโคลัมเบีย โดยจะพิจารณาจากรายนามผู้สมัคร ซึ่งตำแหน่งผู้แทนพรรค (delegates) ผู้ได้รับเลือกเป็นผู้แทนพรรคจะไปร่วมในการประชุมระดับชาติของพรรค
2. การประชุมระดับชาติของพรรค (national convention) เป็นการประชุมเพื่อเสนอชื่อตัวแทนพรรคเข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดี (presidential nominee) ในขั้นตอนนี้ แต่ละพรรคจะเสนอชื่อตัวแทนพรรคอย่างเป็นทางการ
3. การลงคะแนนเสียงของคณะผู้เลือกตั้ง (electoral college) ในขั้นตอนนี้ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้าย ประชาชนจะออกเสียงเลือกคณะผู้เลือกตั้ง และคณะผู้เลือกตั้งที่ได้รับเลือกจะทำการเลือกตัวประธานาธิบดีอีกต่อหนึ่ง

^{๑๐} รุ่งอรุณ สังข์สวน, "การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1992,"

การเลือกผู้แทนพรรค

วิธีการคัดเลือกเพื่อให้ได้ผู้แทนพรรค (delegates) มี 2 วิธี คือ การคัดเลือกโดยกรรมการพรรค (caucus) และการเลือกตั้งขั้นต้นหรือการหยั่งเสียง (primary election)⁶¹

การคัดเลือกโดยกรรมการพรรค เป็นการประชุมพรรคระดับท้องถิ่นของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งของพรรครีพับลิกัน และพรรคเดโมแครต สถานที่จัดประชุมอาจเป็นโรงเรียน โบสถ์ บ้าน หรือสถานที่อื่น ๆ ในท้องถิ่น ผู้มีสิทธิออกเสียงในแต่ละที่อาจมีจำนวนร้อยหรือพันคน ในการประชุมนี้ผู้มีสิทธิออกเสียงจะเลือกผู้แทนของตน หลายสัปดาห์ต่อมาผู้แทนเหล่านี้จะไปประชุมกันในระดับ county เพื่อเลือกผู้แทน county และผู้แทน county จะไปประชุมกันเพื่อเลือกผู้แทนพรรคในการประชุมระดับรัฐ (state convention) ซึ่งผู้แทนพรรคเหล่านี้จะเป็นผู้ไปเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในการประชุมระดับชาติของพรรคการคัดเลือกโดยกรรมการพรรคนั้น พรรคการเมืองจะเป็นผู้ควบคุม รวมทั้งออกค่าใช้จ่ายในการจัดการประชุมทั้งหมด

การเลือกตั้งขั้นต้น เป็นการเลือกตั้งในระดับรัฐเพื่อคัดเลือกผู้แทนพรรคเข้าร่วมในการประชุมระดับชาติของพรรค การเลือกตั้งขั้นต้นนี้เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นผู้ควบคุม การเลือกตั้ง ผู้มีสิทธิออกเสียงจะลงคะแนนเลือกผู้แทนของพรรครีพับลิกัน หรือพรรคเดโมแครต พรรคใดพรรคนั้นวิธีการในการเลือกตั้งขั้นต้นในแต่ละรัฐอาจแตกต่างกัน บางรัฐชื่อของผู้สมัครรับเลือกตั้งจะปรากฏอยู่ในบัตรลงคะแนน คะแนนที่ได้จะเป็นตัวกำหนดคะแนน

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

ของผู้แทนพรรคที่สนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้ง ในบางรัฐผู้มีสิทธิออกเสียงจะเลือกผู้แทนเข้าร่วมในการประชุมใหญ่ของพรรคโดยตรง โดยปกติบัตรลงคะแนนจะระบุว่า ผู้สมัครเป็นผู้แทนพรรคคนใดประกาศว่าจะสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใดเป็นประธานาธิบดี

สำหรับผู้มีสิทธิไปลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนพรรคนั้น บางรัฐยอมให้ผู้ลงทะเบียนของพรรคอื่นมีสิทธิออกเสียงเลือกผู้แทนพรรคอีกพรรคได้ เรียกว่า การเลือกตั้งขั้นต้นแบบเปิด (open primary) ในขณะที่บางรัฐยินยอมให้เฉพาะผู้ลงทะเบียนไว้กับพรรคนั้นมาเลือกผู้แทนพรรคที่ตนลงทะเบียนไว้เท่านั้น ซึ่งเรียกว่า การเลือกตั้งขั้นต้นแบบปิด (closed primary)

การรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้งผู้แทนพรรค

การที่จะได้รับการเสนอชื่อเป็นตัวแทนของพรรคในการชิงชัยในตำแหน่งประธานาธิบดีนั้น ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี (candidates) ต้องสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้แทนพรรค (delegates) เพื่อลงคะแนนเสียงให้ตน ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องทำบัญชีของผู้แทนพรรคที่ให้คำมั่นสัญญาว่าจะให้ความสนับสนุนตนในการประชุมระดับชาติของพรรค ประชาชนจะเลือกผู้แทนพรรคซึ่งจะไปเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีที่ประชาชนต้องการ

ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องใช้เวลาอย่างมากในการรณรงค์หาเสียงสนับสนุนตนให้เป็นผู้แทนพรรคในการเลือกตั้งขั้นต้นและการคัดเลือกโดยกรรมการพรรค โดยปกติจะเริ่มหาเสียงล่วงหน้าอย่างน้อย 1 ปี ก่อนปีที่มีการเลือกตั้ง บางคนหาเสียงมาตลอดเกือบ 4 ปี การใช้เวลาในการหาเสียงนานก็เพื่อสร้างชื่อเสียงของตนให้เป็นที่รู้จักในหมู่ประชาชน และอาจมีผลให้ประชาชนช่วยบริจาคเงินไว้ใช้ในการหาเสียงอีกด้วย

นอกจากนี้การกระตุ้นให้เกิดความนิยมชมชอบในหมู่ประชาชนก็มีความสำคัญมาก ผู้สมัครรับเลือกตั้งสามารถอาศัยการให้ข่าวแก่ผู้สื่อข่าว และบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเข้าร่วมการอภิปรายหรือโต้วาทีกับคู่แข่งของพรรคทางโทรทัศน์ กล่าวสุนทรพจน์และปราศรัยในเวลาที่เหมาะสม พยายามทำตัวให้เป็นข่าวมากที่สุด รวมทั้งการซื้อเวลาโฆษณา ออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์โดยเฉพาะในรัฐใหญ่ ๆ เช่น แคลิฟอร์เนีย และนิวยอร์ก

ปัจจัยทุกประการที่กล่าวมาแล้วคือ จังหวะเวลา การเงิน การจัดระบบงานและการสื่อสาร ล้วนมีส่วนทำให้ได้เสียงสนับสนุนจากผู้แทนพรรคทั้งสิ้น ผู้สมัครต้องพยายามอย่างเต็มที่ เพราะหากมีคะแนนเสียงจากผู้แทนพรรคไม่เพียงพอก็จะไม่ได้รับการเสนอชื่อเข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดี

การประชุมระดับชาติของพรรค

การประชุมระดับชาติของพรรค (national convention) เป็นการประชุมระดับชาติที่ใหญ่ที่สุดในสหรัฐฯ การประชุมนี้จะกระทำทุกปีที่มีการเลือกตั้งประธานาธิบดี เป็นการประชุมของผู้แทนพรรคเพื่อเสนอชื่อผู้สมัครเข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดี

การประชุมพรรคนี้จะกระทำเมื่อการเลือกตั้งขั้นต้นผ่านไปแล้ว ซึ่งเป็นการคัดเลือกขั้นสุดท้ายในการคัดเลือกตัวแทนพรรค ก่อนการประชุมพรรคจะเริ่มต้นนั้นผู้สมัครโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีฐานะทางการเงินเป็นอย่างดี อาจพยายามที่จะสร้างตนเองให้มีฐานะเป็นผู้สมัครระดับแนวหน้า และจากการที่มีคะแนนนำ หรือแสดงให้เห็นว่ามีคะแนนนำ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะไม่ให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดขัดขวางเขาได้ ส่วนผู้สมัครที่ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างมากภายในพรรค อาจจะแสวงหาการสนับสนุนจากประชาชน เพื่อที่จะบีบบังคับให้พรรคยอมรับฐานะการเป็นผู้สมัครในนามของพรรค หรือถ้ามีการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ในพรรค การต่อสู้แข่งขันขั้นต้นภายในพรรคอาจมีความสำคัญในการกำหนดว่า ใครจะเป็นผู้ได้รับเลือก ส่วนใหญ่การเสนอชื่อผู้สมัครเข้าแข่งขันรับการเลือกตั้ง ในตำแหน่งประธานาธิบดี

ธิปไตยนั้น ที่ได้กระทำโดยการลงบัตรเลือกตั้งขั้นต้น และการหาเสียงก่อนที่จะมีการประชุมระดับชาตินี้มีลักษณะที่ชี้ชัดว่าบุคคลใดจะได้รับเลือกเป็นตัวแทนของพรรค ดังนั้นการประชุมพรรคระดับชาติ อาจเป็นเพียงการให้สัตยาบันต่อมติที่กำหนดไว้แล้ว

Polsby ได้สรุปไว้ว่า มีบุคคล 3 ประเภทในที่ประชุม คือ⁶²

- ก. พวกไปทำธุรกิจกับการประชุม
- ข. พวกชักจูงคนอื่น ๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของตน
- ค. พวกต้องการหาเสียงหรือสร้างสัมพันธภาพต่าง ๆ

การประชุมพรรคในระดับชาติเป็นครั้งแรก เริ่มจัดทำโดย พรรคแอนตี้เมโซนิค ซึ่งเป็นพรรคที่สาม การประชุมครั้งนั้นได้มีขึ้นที่เมืองบัลติมอร์ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2374 ต่อมาพรรคเดโมแครตได้จัดให้มีการประชุมพรรคระดับชาติขึ้นเป็นครั้งแรกบ้างที่เมืองบัลติมอร์ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2374 และในการประชุมครั้งนั้น มาร์ติน แวน บูเรน ได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนของพรรคเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีด้วยคะแนนเสียง 208 เสียง จากทั้งหมด 283 และ แวน บูเรน ก็ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีคนที่เก้าของสหรัฐอเมริกาไปในที่สุด นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1840 (พ.ศ.2383) เป็นต้นมา การเสนอชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งประธานาธิบดีได้กระทำกันในที่ประชุมพรรคระดับชาติ⁶³

ในการประชุมพรรคระดับชาตินี้ มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 4 ประการ คือ⁶⁴

- คัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรค เพื่อเข้าชิงชัยในตำแหน่งประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดี

⁶²Nelson W. Polsby, and Aaron B., Wildavsky, Presidential Election (New York : Charles Scribner's Sons, 1968),p. 69.

⁶³ปกครอง สุนทรสุทธิ, "การเลือกตั้งประธานาธิบดีอเมริกัน," หน้า 75.

⁶⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

- กำหนดนโยบายของพรรค
- รวมพลังของพรรคในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และ
- คัดเลือกผู้นำและกรรมการกลางของพรรค

ในการประชุมพรรคระดับชาตินี้ ผู้แทนพรรค (Delegates) ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากการหยั่งเสียงเบื้องต้น หรือจากการประชุมพรรคระดับรัฐพร้อมด้วยตัวแทนสำรอง (Alternates) จะเข้ามาทำการเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งประธานาธิบดีในนามของพรรค และผู้ที่จะเป็นผู้สมัครในนามของพรรคจะต้องได้รับเสียงไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้แทนพรรคทั้งหมด

สำหรับวิธีการที่ผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี พยายามหาเสียงจากผู้แทนพรรค ซึ่งจะมาประชุมเพื่อเลือกตั้งผู้สมัครในนามของพรรค มักนิยมใช้กลยุทธ์สองวิธีควบคู่กันไป คือ^{๕๕}

ประการแรก พยายามตีสนิทวงในของพรรค คือพยายามที่จะให้ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำพรรคระดับมลรัฐและระดับท้องถิ่นเพราะหลายคนในจำนวนนี้อาจจะได้เป็นผู้แทนที่เข้าร่วมประชุมหรืออาจจะเป็นผู้เลือกผู้แทนที่จะเข้าประชุมพรรค

ประการที่สอง พยายามเข้าถึงประชาชน เพื่อได้ได้ชัยชนะในการหยั่งเสียงเบื้องต้น เพื่อที่จะแสดงถึงความสนับสนุนและความยินยอมของประชาชนที่มีแก่ตน ผู้สมัครจะต้องพยายามสร้างความประทับใจให้ผู้นำพรรคเห็นว่า เขาเป็นความหวังอันสำคัญยิ่งในการที่จะได้มาซึ่งชัยชนะของพรรค และหากผู้นำพรรคปฏิเสธไม่ยอมรับเขาเป็นผู้สมัครในนามของพรรคแล้ว อาจจะทำให้เกิดผลเสียหายแก่ผู้นำพรรคเอง

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งขั้นสุดท้าย^{๑๕}

การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งขั้นสุดท้ายระหว่างตัวแทนของพรรคเดโมแครตและพรรครีพับลิกัน จะมีลักษณะแตกต่างจากการแข่งขันเป็นตัวแทนพรรค ลักษณะที่สำคัญของการหาเสียงเพื่อเป็นตัวแทนพรรคคือ การจัดระบบงานหาเสียง จัดตั้งกลไกในการทำงานเพื่อให้ได้เสียงสนับสนุนในการคัดเลือกโดยกรรมการพรรคและการเลือกตั้งขั้นต้น ส่วนการหาเสียงเลือกตั้งขั้นสุดท้าย จะมาเน้นที่การหาเสียงกับคนทั่วประเทศ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการหาเสียงคนหนึ่งกล่าวว่าผู้สมัครรับเลือกตั้ง "ต้องมีประเด็นหาเสียงที่กระตุ้นความสนใจของประชาชนอเมริกัน" การหาเสียงขั้นสุดท้ายจะเปลี่ยนไปเป็นการพูดถึงเรื่องอนาคตของประเทศ ผู้สมัครที่เป็นตัวแทนพรรคต้องพยายามจะทำให้ผู้ออกเสียงเชื่อว่า เขามีวิธีแก้ไขปัญหาของประเทศได้

ในการหาเสียงเลือกตั้งขั้นสุดท้าย ตัวแทนพรรคจะใช้วิธีการโฆษณาหาเสียงทางสื่อมวลชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางโทรทัศน์ซึ่งออกอากาศไปทั่วประเทศ ตั้งแต่ ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา ได้มีการอภิปรายโต้ตอบกันระหว่างผู้สมัครที่เป็นตัวแทนพรรค โดยมีการถ่ายทอดโทรทัศน์ไปทั่วประเทศ การอภิปรายโต้ตอบจะมีผลกระทบอย่างมากต่อการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชน

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๕} รุ่งอรุณ สังข์สวน, "การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1992,"

การเลือกตั้งตำแหน่งประธานาธิบดี

การเลือกตั้งตำแหน่งประธานาธิบดี จะมีการตัดสินใจโดยวิธีการ 2 ขั้นตอนคือ^{๕7}

1. คະแนนเสียงประชาชน (popular vote)
2. คະแนนเสียงคณะผู้เลือกตั้ง (electoral vote)

ก่อนหน้าที่จะมีการเลือกตั้งพรรครีพับลิกัน และเดโมแครตในแต่ละรัฐจะจัดทำรายชื่อคณะผู้เลือกตั้งไว้ เมื่อวันเลือกตั้งมาถึงชาวอเมริกันผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งก็จะไปลงคะแนนเลือกคณะผู้เลือกตั้งของพรรคที่ตนต้องการให้ตัวแทนพรรคได้รับตำแหน่งประธานาธิบดี บางรัฐอาจนิมนต์ชื่อตัวแทนพรรคที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าชิงชัยในตำแหน่งประธานาธิบดี และรองประธานาธิบดีลงในบัตรเลือกตั้งที่มีชื่อของคณะผู้เลือกตั้งด้วยก็ได้ บางรัฐอาจมีเฉพาะชื่อของคณะผู้เลือกตั้ง คະแนนเสียงที่ประชาชนเลือกคณะผู้เลือกตั้งนี้เรียกว่า popular vote

คະแนนเสียงคณะผู้เลือกตั้ง (electoral vote)

เป็นคະแนนประจำรัฐ สำหรับเลือกตั้งประธานาธิบดี ซึ่งรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา กำหนดให้แต่ละรัฐมีจำนวนสมาชิกคณะผู้เลือกตั้ง ได้เท่ากับ จำนวนสมาชิกสภาแห่งชาติ (congress) ที่รัฐนั้นมีคือรวมจำนวนวุฒิสมาชิก (senate) เข้ากับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (Representative) ซึ่งรัฐนั้นมี

ในวันจันทร์แรกหลังวันพุธที่สองของเดือนธันวาคม คณะผู้เลือกตั้งจะประชุมกัน และทำการเลือกประธานาธิบดี ซึ่งโดยปกติคณะผู้เลือกตั้งก็จะลงคะแนนเสียงให้กับตัวแทนพรรคของตนเอง คະแนนเสียงทั้งหมดจะถูกส่งไปยังประธานวุฒิสภาของสหรัฐ ประชาชนจะ

^{๕7} ยิวานิจ สุนานนท์, "การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา," หน้า ๘.

เปิดนับคะแนนในกาประชุมร่วมของวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 6 มกราคม (ถ้าตรงกับวันอาทิตย์ก็จะเลื่อนไปหนึ่งวัน) คะแนนเสียงของคณะผู้เลือกตั้งที่เลือกประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดี เรียกว่า electoral vote การนับคะแนน electoral vote ในแต่ละรัฐใช้ระบบผู้ชนะจะได้คะแนนเสียงไปทั้งหมด (winner-take-all system) เช่น สมมติว่าในรัฐอลาสกามีคะแนนจากคณะผู้เลือกตั้งได้ 3 คะแนน ถ้าประชาชนเลือกคณะผู้เลือกตั้งจากพรรครีพับลิกัน 2 คน และจากพรรคเดโมแครต 1 คน จะถือว่าพรรครีพับลิกันได้คะแนนเสียงจากคณะผู้เลือกตั้งไปทั้งหมดคือ 3 คะแนน^{๑๑}

ผู้ที่ชนะการเลือกตั้งต้องได้คะแนนเสียงข้างมากของจำนวนคะแนนเสียงคณะผู้เลือกตั้งทั้งหมด (538 คน) ดังนั้นต้องได้อย่างน้อย 270 คะแนน หากไม่มีผู้สมัครรับเลือกตั้งได้คะแนนเสียงข้างมากถึง 270 เสียง สภาผู้แทนราษฎรจะเป็นผู้ตัดสินโดยเลือกจากผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด 3 คนแรก ผู้แทนราษฎรแต่ละรัฐจะลงคะแนนเสียงรัฐละหนึ่งคะแนน ผู้สมัครที่ได้คะแนนเสียงข้างมากจากสภาผู้แทนราษฎรก็จะเป็นผู้ได้รับชัยชนะ ถ้าไม่มีผู้สมัครชิงตำแหน่งรองประธานาธิบดีคนใดได้คะแนนเสียงข้างมาก วุฒิสภาจะเป็นผู้ตัดสินโดยจะคัดเลือกจากผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด 2 คนแรก

เมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏออกมาว่าผู้ใดเป็นผู้ชนะได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดี ผู้ได้รับตำแหน่งทั้งสองจะเข้าพิธีสาบานตนและรับตำแหน่งในวันที่ 20 มกราคม หลังการเลือกตั้ง

กล่าวโดยสรุปแล้ว การเลือกประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาจะมี 2 ระยะ คือ การเลือกผู้สมัครแข่งขันรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในนามของพรรคให้เลือกในที่ประชุม

^{๑๑} รุ่งอรุณ สังข์สวน, "การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1992,"

ระดับชาติของแต่ละพรรค และการเลือกตั้งทั่วไปซึ่งประชาชนจะต้องเลือกคณะผู้เลือกตั้งของแต่ละพรรค (electoral college) หรืออิสระไปเป็นผู้แทนเลือกประธานาธิบดีอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากนี้แล้ว การหาเสียงของประธานาธิบดีสหรัฐมีความสำคัญมาก การหาเสียงของนักการเมือง และของพรรคจะมีการวางแผนอย่างเป็นระบบระเบียบ และเนื่องจากสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศกว้างใหญ่ จึงต้องมีการกำหนดแผนหาเสียงเป็นระยะเวลายาวนาน และสุดท้าย สำหรับภูมิหลังของผู้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีมักมีประสบการณ์ในการทำงานและราชการมามาก เช่นเคยดำรงตำแหน่งในรัฐสภา ระบบการเมืองสหรัฐเปิดโอกาสนี้ให้มากและเป็นระบบที่ดีมีช่วงสำหรับความก้าวหน้าทางการเมือง และไม่ค่อยเข้มงวด โดยมีหนทางมากที่จะได้เข้าไปถึงตำแหน่งประธานาธิบดี เช่น การเคยได้เป็นสมาชิกรัฐสภา ผู้ว่าการรัฐ ถือเป็นโอกาสอันดีของผู้หาเสียงเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคการเมืองไทย

ในเรื่องของการเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ของพรรคการเมืองไทย ได้มีเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ผู้ศึกษาสามารถเก็บรวบรวมมาในที่นี้ซึ่งมีแนวคิดและประเด็นที่น่าสนใจ หลายเรื่องด้วยกัน คือ

ในรายงานผลการสัมมนากรรมการบริหาร-สมาชิกพรรคการเมืองและผู้ทรงคุณวุฒิ^{๑๑} ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้มีนักการเมืองระดับบุคคลสำคัญของพรรคการเมืองไทยได้ให้ข้อคิดเห็นและประเด็นที่สำคัญไว้หลายท่าน กล่าวคือ

^{๑๑}กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, "รายงานผลการสัมมนากรรมการบริหารสมาชิกพรรคการเมืองและผู้ทรงคุณวุฒิ," วันที่ 15-16 พฤษภาคม 2532).

นายประจวบ ไชยสาส์น (รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์-ขณะนั้น) ได้ชี้แจงถึงกลไก และหลักเกณฑ์การสรรหาผู้สมัครของพรรคประชาธิปัตย์ว่า

...เมื่อมีการสมัครรับเลือกตั้งเขาคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งแล้ว ขบวนการในการตัดสินใจขององค์กรของพรรคประชาธิปัตย์ตัดสินใจที่ไหน อย่างไรเมื่อมีการเลือกตั้ง กรณีที่ชัดเจนก็คือ การเลือกตั้งคราวที่แล้ว พรรคประชาธิปัตย์ คณะผู้บริหารพิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการสรรหาผู้สมัครรับเลือกตั้ง ขึ้นมาเฉพาะเรื่องต่างหาก จากคณะผู้บริหาร คณะผู้คัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นมติของคณะกรรมการบริหาร แล้วก็หัวหน้าพรรคเป็นผู้แต่งตั้งคราวที่แล้วเราได้มีการแต่งตั้งคณะผู้คัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค ประกอบไปด้วยบุคคล 9 คน โดยจะกระจายกระจายกันแต่ละภาคของประเทศ...

...ขบวนการในการคัดเลือกมีอยู่ 2-3 ลักษณะ ลักษณะที่หนึ่ง คือการได้รับคำแนะนำจากสาขาพรรค พรรคประชาธิปัตย์นั้นมีสาขาค่อนข้างกระจายกระจายอยู่ทั่วประเทศ.....ให้การแนะนำว่าใครควรจะลงสมัครรับเลือกตั้งอย่างไร

นอกจากนี้จะเห็นว่าลักษณะสำคัญของการคัดเลือกผู้สมัคร สส. ของพรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้น สรุปได้ว่าประการที่หนึ่งคือ การได้รับคำแนะนำจากสาขาพรรคที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยให้การแนะนำว่า ใครควรจะลงสมัครรับเลือกตั้งที่ไหน อย่างไร ลักษณะสำคัญประการที่สองคือ การพิจารณาจากสมาชิกสามัญ โดยแบ่งเป็นการพิจารณาผู้สมัครที่เป็นสมาชิก สส. ในปัจจุบันเป็นอันดับแรก ประการที่สามคือคือ อดีตผู้สมัครของพรรคหรืออดีต สส. ที่พลาดจากการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านๆ มา และสมาชิกพรรคที่ประสงค์จะลงเลือกตั้ง ประการสุดท้ายคือการพิจารณาผู้สมัครที่เป็นสมาชิก สส. หรือ สมาชิกของพรรคการเมืองอื่น ที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายพรรคในขณะนั้นซึ่งพรรคประชาธิปัตย์จะดูความเป็นไปได้ที่จะได้รับเลือกตั้งหรือชื่อเสียงของบุคคลนั้น⁷⁰

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100

นายนิยม คำแหง (สมาชิกพรรคกิจสังคม-ขณะนั้น) ได้ชี้แจงถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกสรรผู้สมัครของพรรคกิจสังคมในขณะนั้นว่า แบ่งเป็น 4 ประการ คือประการแรก สมาชิก หรือบุคคลที่จะมาสมัครในพรรคกิจสังคม จะต้องมีความรู้ความสามารถในการเมืองร่วมกัน มีคุณธรรมของนักการเมือง ประการที่สอง ต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการเมือง มีความเข้าใจ และสนใจในเรื่องของการปกครอง ประการที่สามคือต้องมีฐานะทางสังคมเป็นบุคคลที่ประชาชนยอมรับ และประการที่สี่จะต้องเป็นบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีเพียงพอ ในการลงสมัครรับเลือกตั้ง⁷¹

นายสมรรถ ศิริจันทร์ (สมาชิกพรรคประชากรไทย-ขณะนั้น) ได้กล่าวถึงลักษณะการสรรหาผู้สมัคร สส. ของพรรคประชากรไทยว่า "หลักนิยมเรื่องแรกก็คือ จะต้องเอาคนที่สามารถจะมีคนลงคะแนนให้มากที่สุด ซึ่งประกอบด้วยบารมีหลายอย่าง ทั้งบารมีการเงิน บารมีของคุณงามความดี ทั้งบารมีในทางเป็นผู้กว้างขวางที่สามารถจะบังคับให้มาลงคะแนนให้ได้"⁷²

นายอนุสวัสดิ์ มุลศาสตร์สาทร (สมาชิกพรรคกิจสังคม-ขณะนั้น) ได้กล่าวว่า

...หน้าที่ของผู้แทนเป็นอย่างไรผมไม่รู้ครับ เป็นเพียงว่าผมเองเป็นคนมีชื่อเสียงไปไหนมีคนรู้จัก เห็นเราคนสุรินทร์ก็รู้จัก เพราะสมัยนั้นผมดังมาก เป็นใจครับ การเมืองนั้น ต้องไปชี้หน้าให้ชาวบ้านได้รู้ว่า การที่เราเป็นนักการเมืองแล้วจะนำอะไรไปต่อสู้ได้...."⁷³

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

จะเห็นได้ว่าในเรื่องการสรรหาผู้สมัครของพรรคการเมืองไทยจะให้ความสำคัญเป็นอย่างสูง ในเรื่องของฐานะทางสังคมของผู้สมัคร เช่น การเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับของประชาชนในเขตเลือกตั้งนั้น ฐานะทางเศรษฐกิจและประสบการณ์ทางการเมืองซึ่งหมายถึง การที่บุคคลผู้นั้นอาจจะเป็นเคยเป็นอดีต สส. หรือเคยเป็นบุคคลที่เคยลงสมัครรับเลือกตั้งในครั้งที่ผ่านมา ที่จะเป็นการช่วยเสริมบทบาทในทางการเมืองของบุคคลนั้น ให้เพิ่มสูงยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้มีโอกาสที่จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งมากขึ้น

ในบทความของ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ได้กล่าวในเรื่องการเลือกสรรผู้สมัคร สส. ของพรรคการเมืองว่า

...ส่วนการส่งผู้สมัครที่มีคุณสมบัติสามารถจะชนะการเลือกตั้งลงแข่งอย่างครบทีม นั้น โดยปกติแล้วหากไม่ใช้การรวมตัวกันเองของนักการเมืองชั้นนำ บางพื้นที่อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วก็มักจะเป็นเรื่องของพรรคการเมือง (หรือจะพูดให้ถูกยิ่งขึ้น ก็คือเรื่องของ "กลุ่ม" ภายในพรรคอีกที) ที่ให้ความสำคัญกับโอกาสที่กลุ่มของตน หรือพรรคของตนได้เป็นพรรคใหญ่ และ โควตารัฐมนตรีของกลุ่มจะได้เพิ่มขึ้นเมื่อได้เป็นพรรคร่วมรัฐบาล ซึ่งในกรณีนี้ พรรคการเมืองก็มักจะดำเนินนโยบายคัดคนเข้าสมัครในนามของพรรค โดยดูจากผู้ที่มีโอกาสว่าจะได้รับเลือกตั้งเข้ามามากที่สุดอยู่แล้ว และการย้ายพรรคที่สังกัดของนักการเมืองหน้าเก่า ก็คงจะมีสาเหตุมาจากข้อนี้ไม่น้อย..."⁷⁴

ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าปัจจัยที่มีส่วนสำคัญ ที่พรรคตัดสินใจเลือกบุคคลที่เป็นตัวแทนของพรรคนั้น คือโอกาสที่ผู้นั้นจะได้รับเลือกตั้งและสถานะภาพของบุคคลผู้นั้นภายในพรรค โดยเฉพาะ

⁷⁴สมบัติ จันทรวงศ์, "การเลือกสนามและการจัดทีมสอบใบอนุญาต," มติชน

อย่างยิ่งถ้าสามารถเข้าอยู่ในกลุ่มที่มีบทบาทสูงภายในพรรค โอกาสของบุคคล ที่จะเป็นตัวแทนพรรคก็มีสูงตามไปด้วย นอกจากนี้ในเรื่องของคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร ก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่พรรคใช้ในการเลือกสรร ซึ่ง ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ได้กล่าวในเรื่องนี้ว่า "ในการพิจารณาคัดคนเข้าสมัครเป็นทีม โดยหวังจะชนะแบบยกทีมนี้ ส่วนใหญ่แล้วพรรคการเมือง มักจะมอบหมายให้เป็นอำนาจหน้าที่ของนักการเมืองระดับหัวหน้าในแต่ละภาคไปจัดการกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเลือกตั้งที่มีชื่อเสียงของพรรคอยู่ในเกณฑ์ดี สำหรับหลักใหญ่ ๆ ในการจัดทีมสมัคร ในการนี้ฉันนั้นมักจะใช้หลักง่าย ๆ คือ

ประการแรก จะพยายามเลือกตัวผู้สมัครที่มีคะแนนเสียงดี ๆ กระจายกันอยู่คนละอำเภอภายในเขตเดียวกัน เพื่อจะได้ดึงคะแนนในแต่ละอำเภอของทีมเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องคำนึงถึงความหนาแน่นของประชากร หรือฐานเสียงประชาชนของผู้สมัครแต่ละคนด้วย และถ้าหากว่าผู้สมัครทั้งทีมมีกิจการหรือมีความกว้างขวางในวงการที่แตกต่างกันออกไป ก็ยิ่งเสริมคะแนนของกันและกันได้มากขึ้นเท่านั้น

เช่น ถ้าได้ตัวผู้สมัครที่มีกิจการเกี่ยวข้องกับผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัด ลงสมัครคู่กับผู้สมัครที่มีธุรกิจด้านการเงินที่ชวาวา ชาวไร่ ต้องฟังพวาค้าย ก็พอจะเห็นได้ว่า ผู้สมัครผู้มีอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มเกษตรกร ซึ่งเป็นลูกค้าของธุรกิจของตนอยู่ในระดับที่สูง

นอกจากนี้ข้อพิจารณาในเรื่องคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครร่วมทีมแต่ละคนที่แตกต่างกัน ออกไปก็เป็นเรื่องจำเป็นอยู่เหมือนกัน

เช่น ในการเลือกตั้งเมื่อปี 2531 ผู้สมัครของพรรคประชาธิปัตย์ในเขตเลือกตั้งที่ 1 แห่งจังหวัดนครศรีธรรมราช นั้นประกอบด้วยหัวหน้าทีม ที่มีความกว้างขวางในหมู่ชาวบ้าน คือ นายสัมพันธ์ ทองสมัคร นักวิชาการที่ทรงคุณวุฒิคือ ดร.สุรินทร์ นิตสุวรรณ และ นาย มาโนชณ์ วิชัยกุล ครุในท้องที่มีชื่อเสียงในแง่เป็นคนดี มีผู้คนรักใคร่ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว ในบางจังหวัดหรือในบางเขตเลือกตั้งที่มีชนกลุ่มน้อยทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นชุมชนพุทธหรือชุมชนมุสลิม ก็มีความจำเป็นอยู่เองที่จะต้องกระจายตัวผู้สมัครให้สอดคล้องกับพื้นฐานด้านศาสนาของประชาชน ซึ่งในกรณีนี้ มักจะพบได้มากในจังหวัดภาคใต้ เช่นกรณีของเขต 1 จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น มีชุมชนชาวไทยมุสลิมอยู่ด้วย และหนึ่งในผู้สมัครของพรรคประชาธิปัตย์คือ ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ นั้นก็เป็นบุตรชายของประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดด้วย

แต่บางครั้งการจัดทีมผู้สมัครเพื่อเอาชนะกันอย่างราบคาบนี้ก็อาจจะเป็นความร่วมมือกันของตัวบุคคลจากหลาย ๆ พรรคก็ได้”⁷⁵

ในการศึกษาของกนต์ธีร์ ศุภมงคล ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับพรรคการเมือง”⁷⁶ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองของไทยได้ว่าพรรคการเมืองไทยได้ให้ความสำคัญกับฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สมัคร เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะในการเลือกตั้งในแต่ละครั้ง พรรคการเมืองจะมุ่งให้ความสนใจกับกลุ่มนายทุน หรือผู้ที่มีความสามารถเพียงพอในการสนับสนุนพรรคทางการเงิน เพื่อสามารถนำมาใช้ในการต่อสู้ทางการเมืองในการเลือกตั้ง ซึ่งก็หมายความว่า ผู้ที่มีความสามารถในการให้การสนับสนุนพรรคทางการเงิน ก็จะมีโอกาสสูงที่พรรคจะคัดเลือกให้เป็นตัวแทนพรรคในการเลือกตั้ง

ในส่วนของฐานะทางสังคมซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการศึกษานี้อันมีผลต่อการเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองนั้น กนก วงษ์ตระหง่าน ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การเมือง

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

⁷⁶ กนต์ธีร์ ศุภมงคล, "ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับพรรคการเมือง", รัฐสภา (ตุลาคม, 2524), : 61-85.

ในสภาผู้แทนราษฎร"⁷⁷ ซึ่งผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของฐานะทางสังคมอันมีผลต่อการเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมือง กล่าวคือ ผลการศึกษาของ กนก วงษ์ตระหง่าน ในส่วนของการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง ได้สรุปไว้ว่าพรรคการเมืองไทยโดยทั่ว ๆ ไป ให้อำนาจแก่คณะกรรมการพรรคในวงกลาง เป็นผู้ที่มีอำนาจในการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง ทั้งนี้โดยวิธีการและหลักการในแต่ละพรรคไม่มีความแตกต่างกัน โดยมีประเด็นร่วมกันอยู่ที่โอกาสที่จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง แต่ทั้งนี้ในแต่ละพรรคอาจมีความแตกต่างกันบ้างในแนวคิด และวิธีการในการให้ได้มาซึ่งชัยชนะในการเลือกตั้ง

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าประเด็นที่สำคัญของการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้ง อยู่ที่ชัยชนะในการเลือกตั้ง ทั้งนี้ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่ใช้ในการพิจารณาถึงโอกาสที่จะได้รับชัยชนะการเลือกตั้งคือ คุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าความสอดคล้องกันของนโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้ง หรือพรรคการเมือง ซึ่งก็คือ อุดมการณ์ทางการเมืองนั่นเอง ทั้งนี้คุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งก็คือ คะแนนหรือชื่อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง เช่น การเป็นผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นที่เคารพนับถือของบุคคล ในท้องถิ่น เป็นต้น ทั้งนี้การได้มาซึ่งผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนหนึ่ง ขึ้นอยู่กับการใช้ สส. ของพรรค ซึ่งยังมีบทบาททางการเมืองอยู่เป็นผู้เสนอแนะ แต่ทั้งนี้ สส. ที่ยังคงมีบทบาททางการเมืองอยู่ของพรรคมักจะมีโอกาสในการคัดเลือกให้เป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น โดยที่บุคคลนั้นยังเป็นผู้ที่มีคะแนนนิยม และมีชื่อเสียงเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนในท้องที่อยู่

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมือง จะพิจารณาจากคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครรับเลือกตั้ง อันได้แก่ การมีคะแนนนิยมที่ดี มีชื่อเสียงดี ซึ่งก็คือ การมีฐานภาพทางสังคม เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญมากกว่า การมีเป้าหมายของนโยบายที่สอดคล้องกัน ซึ่งก็คือ อุดมการณ์ทางการเมืองนั่นเอง

⁷⁷ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในสภาผู้แทนราษฎร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

นอกจากนี้ในงานวิจัยเรื่อง "การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและผลสะท้อนที่มีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร"⁷⁰ ของวรสิทธิ์ โรจนพานิช ซึ่งได้สรุปถึงเรื่อง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะมุ่งไปสู่การเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งได้นั้น โดยทั่วไปแล้วจะต้องเป็น บุคคลที่มีลักษณะพิเศษกว่าบุคคลอื่น ๆ กล่าวคือ

1. ภูมิหลังทางการเมือง ผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยส่วนใหญ่ จะต้องเป็นผู้ที่มีภูมิหลังทางการเมืองมาพอสมควร ซึ่งอาจเคยดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระดับท้องถิ่นมาก่อน หรือ อาจเป็นสมาชิกพรรคการเมืองมาก่อน ซึ่งนับได้ว่ามีบทบาททางการเมืองมาพอสมควร
2. ชื่อที่รู้จักกันดี ซึ่งก็คือ การเป็นผู้ที่รู้จักกันดีในหมู่ประชาชน โดยทั่วไปหมายถึง การมีฐานะทางสังคมในระดับสูง เช่น การเป็นผู้มีอาชีพที่ประชาชนนับถือ
3. จังหวะและโชค ซึ่งหมายถึง จังหวะและโชคในการที่ผู้สมัครรับเลือกตั้ง จะมีโอกาสได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่น สถานการณ์ทางการเมือง ในขณะที่ลงสมัครรับเลือกตั้งที่นิยมเลือกผู้ที่มีการศึกษาสูง เป็นต้น
4. การบอกกับประชาชน อันหมายถึง การหยั่งเสียงของตนเองกับประชาชน ใน เขตที่ลงสมัครรับเลือกตั้ง ก่อนที่จะลงสมัครรับเลือกตั้ง

จากการกล่าวถึงผลการศึกษาของ วรสิทธิ์ โรจนพานิช ในส่วนของทางไปสู่การเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง จะเห็นได้ว่า ภูมิหลังทางการเมืองของผู้สมัครรับเลือกตั้ง อันหมายถึง ประสบการณ์ทางการเมืองของผู้สมัครรับเลือกตั้ง และฐานะทางสังคมของผู้สมัครรับเลือกตั้ง อันได้แก่ การเป็นผู้มีชื่อเสียงดี เป็นที่รู้จักแก่ประชาชนโดยทั่วไป เป็นตัวแปรที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อ หนทางการไปสู่การเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง

⁷⁰วรสิทธิ์ โรจนพานิช, "การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและผลสะท้อนที่มีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะรัฐศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516).

ในหนังสือเรื่อง "บันทึกความทรงจำเมื่อข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าพรรค"⁷⁹ ของ พล.ต. ประมาณ อติเรกสาร (ยศขณะนั้น) ได้กล่าวถึงการรวมตัวของพรรคชาติไทย ซึ่งในระยะแรกของการรวมตัวก่อตั้งพรรคชาติไทยนั้น เป็นระยะเวลาที่ใกล้กับการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในวันที่ 26 มกราคม 2518 ดังนั้นจึงเป็นภาระหน้าที่ที่พรรคชาติไทยจำเป็นต้องทำการคัดเลือก และสรรหาบุคคลที่ทางพรรค จะส่งเข้าสมัครรับเลือกตั้ง และเนื่องจากเป็นระยะเวลาที่ใกล้ชิดกับการเลือกตั้ง ดังนั้นจึงไม่มีเวลาพอ และไม่มีทางในการที่จะคัดเลือกผู้แทนพรรคอย่างพิถีพิถันเพราะประสบปัญหาต่างๆ อยู่มาก ดังนั้นวิธีการที่พรรคชาติไทยใช้ในการคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งวิธีการหนึ่งคือ การนำบุคคลที่เคยเป็นอดีตผู้แทนราษฎรหรือผู้ที่เคยสมัครผู้แทนราษฎรแต่พลาดไป โดยอยู่ในอันดับที่ใกล้เคียงกับผู้ชนะ ทั้งนี้เพราะเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในการเลือกตั้งและยังมีกำลังสนับสนุนจากประชาชน ดังนั้นอดีตผู้แทนราษฎรจึงเป็นที่ต้องการของพรรคการเมือง

ผลการศึกษาในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สมัครรับเลือกตั้งอันมีผลต่อการเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น เสริมศักดิ์ พงษ์พานิช ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การสมัครรับเลือกตั้ง ในนามของพรรคการเมืองในประเทศไทย"⁸⁰

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งนิยมที่จะสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรคการเมือง มากกว่าสมัครอิสระแต่ทั้งนี้ประชาชนคนไทยก็ยังคงสนใจเลือกตัวบุคคลมากกว่านโยบายของพรรค นอกจากนั้นในการศึกษานี้ผู้ศึกษาชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า การสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรคการเมืองเป็นการคัดเลือกให้ได้คนดีถึง 2 ชั้น โดยกล่าวถึงวิธีการคัดเลือกผู้

⁷⁹ พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร, บันทึกความจำเมื่อข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าพรรค (กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2520)

⁸⁰ เสริมศักดิ์ พงษ์พานิช, "การสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรคการเมืองในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519).

สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองว่า โดยทั่ว ๆ ไปแล้วพรรคการเมือง จะใช้วิธีการแต่งตั้ง คณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาและคัดเลือกตัวบุคคลซึ่งพิจารณาถึงการเคยได้รับการ เลือกตั้งมาก่อนหรือไม่ ซึ่งก็คือประสบการณ์ทางการเมือง มีฐานะทางการเงินมากน้อยเพียงใด นั่นก็คือ ฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพิจารณาคัดเลือกบุคคล นอกจากนั้นในการศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นว่า การพิจารณาคัดเลือกตัวบุคคลของพรรคการเมืองจาก บุคคลที่ยื่นใบสมัคร เป็นไปอย่างสุกเอาเผากินไม่มีขั้นตอนอย่างแท้จริง ทั้งนี้พรรคการเมือง จะ คำนึงถึงฐานะทางการเงิน ที่จะใช้ในการช่วยเหลือในการเลือกตั้งเป็นประเด็นหลัก และ นโยบายหรืออุดมการณ์ของพรรคเป็นประเด็นรอง ในการพิจารณาหรือคำนึงถึงของพรรคการเมือง ซึ่งจะเห็นว่า การคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งจะมุ่งให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ทางการเมือง ฐานะทางเศรษฐกิจ ฐานะทางสังคมมากกว่า การมีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างแท้จริง ของผู้สมัครรับเลือกตั้ง และพรรคการเมือง

สรุป

พรรคการเมืองเป็นองค์กรทางการเมืองที่มีความสำคัญในระบบการเมืองทั้งนี้เพราะ พรรคการเมืองมีบทบาทหน้าที่ที่จำเป็นยิ่ง ที่จะช่วยให้ระบบการเมือง ดำเนินไปได้ด้วยดี และมี ประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเมือง การปกครองระบอบรัฐสภา ที่ต้องมีตัวแทน ของ เลือกตั้ง ซึ่งเป็นลักษณะของการเลือกสรรทางการเมืองที่สำคัญประชาชนเข้ามาทำหน้าที่บริหาร ประเทศ และนิติบัญญัติ พรรคการเมืองจึงเป็นเสมือนช่องทางที่จะให้บุคคลที่จะเข้าเป็นตัวแทน ของประชาชน เข้ามาสู่กระบวนการทางการเมือง ได้อย่างเป็นระเบียบ ดังนั้นหน้าที่ที่สำคัญ ประการหนึ่งของพรรคการเมืองก็คือการเลือกสรรบุคคลเข้ารับการ

ความมีเสถียรภาพของระบบการเมือง ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของพรรคการเมืองซึ่ง ในที่นี้หมายถึง การทำหน้าที่ของพรรคการเมืองในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริง เช่นการมีบทบาทหน้าที่ที่ประสานผลประโยชน์ของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำหน้าที่ในการเลือกสรรผู้แทนพรรคเข้ารับการเลือกตั้งนั้น พรรคการเมือง จะต้องทำหน้าที่สรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ในการเป็นผู้แทนราษฎรอย่างแท้จริง ที่

จะต้องทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประชาชนและกลุ่มผลประโยชน์ เพื่อให้ตรงกับเจตนารมณ์ของประชาชนผู้เลือกตั้งมาอย่างมากที่สุด นอกจากนี้พรรคการเมืองจะต้องเน้นการมีอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกันอย่างแน่นแฟ้นของสมาชิก หรือบุคคลที่เป็นตัวแทนพรรคในอันที่ดำเนินการในการเมือง การปกครอง มากกว่าการมุ่งรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มคนเพียงกลุ่มเดียว

จากการศึกษาในเรื่องการเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้ง โดยการศึกษาจากแนวความคิด และเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้ว จะเห็นว่า มีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. ชนชั้นนำ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญในทางการเมือง ทั้งนี้เพราะชนชั้นนำเป็นผู้ที่สามารถครอบครองสิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณค่าในสังคมหรือเรียกว่าเป็นทรัพยากรทางการเมืองมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ เช่น เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย มีชื่อเสียง เกียรติยศ ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะมีโอกาสแสวงหาอำนาจทางการเมืองได้มากกว่ากลุ่มบุคคลที่เสียเปรียบในสังคม

ในการเมืองไทยนั้น บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในทางการเมือง การปกครองมาโดยตลอด มักจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีอำนาจหรือเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การเป็นพวกขุนนางหรือข้าราชการ, เป็นบุคคลที่มีฐานะร่ำรวย เป็นผู้มีประสบการณ์ทางการเมืองสูง และเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชนหนึ่ง เป็นต้น

2. พรรคการเมืองไทย ยังขาดลักษณะของการเป็นสถาบันทางการเมืองอยู่มาก ทั้งนี้เพราะ พรรคการเมืองไทย ยังขาดฐานรองรับจากประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังเป็นเรื่องของกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ที่มีบทบาทสำคัญภายในพรรคเท่านั้น

ซึ่งในเรื่องของการเลือกสรรผู้สมัครทางพรรคนั้น พรรคการเมืองยังให้ความสำคัญกับชัยชนะในการเลือกตั้ง โดยการเลือกบุคคลที่มีลักษณะหรือองค์ประกอบที่เอื้ออำนวย ให้ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งมากกว่าการสร้างพรรคให้มีความเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญ กล่าวคือ พรรคจะพิจารณาบุคคลจากองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ คุณสมบัติส่วนตัว และสถานภาพภายในพรรคของผู้สมัครมากกว่าการเน้นความมอดมการณ์ร่วมกันของผู้สมัคร การสร้างผู้นำทางการเมืองของพรรค และการพัฒนาโครงสร้างของพรรคให้ตอบสนองต่อ

ผลประโยชน์ของประชาชน

3. การเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพื่อให้ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งของพรรคการเมืองไทยนั้น พรรคจะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของผู้สมัคร 2 ประการ คือ พิจารณาจากสถานภาพทางสังคมและคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร ซึ่งได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความพร้อมทางการเงิน สำหรับการใช้จ่ายในการเลือกตั้ง เป็นผู้มีฐานะทางสังคม เช่น การเป็นบุคคลที่มีสถานภาพทางอาชีพสูง หรือ เป็นบุคคลที่ได้รับการเคารพนับถือในสังคมเป็นสำคัญ และจะต้องเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในทางการเมืองสูง เช่น เป็นสมาชิกหรืออดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วพรรคจะพิจารณาจากสถานภาพของผู้สมัครภายในพรรค กล่าวคือพรรคจะพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่และฐานะของผู้สมัครภายในพรรค เช่น เป็นผู้บริหารพรรค เป็นผู้บริจาคเงินให้กับพรรคสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในกิจการเลือกตั้งหรือกิจกรรมอื่นใด และเป็นสมาชิกพรรค เป็นต้น

ซึ่งแนวความคิดต่างๆ ที่ได้รับการศึกษาจากแนวความคิดและเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ ผู้ศึกษาจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง "การเลือกสรรผู้สมัครรับเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคการเมืองไทย ศึกษากรณีของพรรคประชาธิปัตย์ และพรรคความหวังใหม่" ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย